Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үндүрүлүп турар

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1971 чыл июль 25 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 178 (8638).

Өртээ 2 көп.

УЛУСТУҢ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА

Тываның улустуң революциязының 50 чылынга белеткел республиканың бүгү районнарында калбарып эгелээн. Ук байырлалды эрттирериниң республика комиссиязының даргазы, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш М. К. МЕНДУМЕНИҢ бистиң корреспондентивиске дыңнатканы болза:

Ол улуг байырлалга республиканың ажылчы чоннары эки белектерлиг ужуражыр дээш боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турар. Чижээлээрге, «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелиниң коллективи 7 айларның планын 105 хуу күүсеткеш, пландан ажыр он муң рубльдиң орулгазын алыр деп шиитпирлээн.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары ол байырлалды таварыштыр он ийиги кварталда 96 өг-бүле чурттаар бажыңны ажыглалга киирер.

Найысылалдың элээн хөй бүдүрүлгелери чеди айның планын он хонук бурунгаар күүсеткеш, ам август айның үлүүнге киириштир ажылдап турар.

Байырлалга белеткел комиссияларын районнарда база тургускан. Ол комиссиялар байырлалга эки белеткелдиг ужуражыр дээш ажылчы чоннарны чаа-чаа чедиишкиннерже мобилизастаар хүлээлгелиг.

ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТИИЛЕЛГЕЛИГ БАЗЫМЫ

1971 чылдың баштайгы чартыында ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадыы

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан база тоску беш чылдың бирги чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткаш, Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары эрткен чартык чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге, улустуң амыдыралының чаагай байдалын болгаш культура деңнелин көдүреринге улам ыңайгы чедиишкиннерлиг болган деп, ССРЭ-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыында демдеглээн.

Үлетпүрге продукцияны сайгарарының болгаш кылыгларның эң чугула хевирлериниң хөй нуруузун бүдүрүп үндүрериниң чартык чыл планы ажыр күүсеттинген. Эрткен чылдың хамаарышкан үези-биле деңнээрге үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң немей өзүлдези 8,5 хуу болган. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 7 хуу өскен. Үлетпүр продукциязын чартык чыл планында көрдүнгенинге бодаарга 4,5 миллиард рубльге хөйнү сайгарган.

1970 чылдың баштайгы чартыынга деңнээрге үлетпүрнүң эң чугула адырларының продукциязы мынчаар көвүдээн:

электроэнергетика—10 хуу,
одалга үлетпүрү—6 хуу;
кара болгаш өңнүг металлургия—6 хуу;
химия болгаш нефть-химия үлетпүрү—11 хуу;
машина тудуушкуну болгаш металл ажылдаашкыны—11 хуу;
ыяш, ыяшты сайзыраңгай ажылдап кылыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү — 6 хуу;
тудуг материалдарының үлетпүрү—8 хуу;
чиик үлетпүр—9 хуу;
аъш-чем үлетпүрү—6 хуу;
культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый хереглелиниң барааннарын бүдүрери — 12 хуу өскен.

Бүгү-ле ниити эвилел болгаш эвилел республиканың үлетпүр министерстволары болгаш бүгү-ле эвилелдешкен республикалар чартык чыл планын ажыр күүсеткен.

Чуртка ниитизи-биле продукцияның эң чугула хевирлерин чартык чылда бүдүргенин тодарадып турар саннарны ССРЭ-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыында көргүскен. Ол саннарның чамдыктары мындыг (1970 чылдың баштайгы чартыының чогуур көргүзүүнге хамаарыштыр алырга, 1971 чылдың баштайгы чартыында продукция бүдүргениниң көргүзүүн хуулар-биле скобкалар иштинде көргүскен):

электроэнергия—395 млрд. киловатт-шак (109);
нефть—182 млн. тонна (107);
боду бүткен газ—105 млрд. тонна (108);
хөмүр-даш—320 млн. тонна (103);
шой—43,8 млн. тонна (104);
каң—59,8 млн. тонна (105);
прокат—шупту—47,5 млн. тонна (103);
оон иштинде белен прокат—41,7 млн. тонна (105);
Каң хоолайлар:
метр-биле—992 млн. метр (104);
тонна-биле—6,6 млн. тонна (109);
демир рудазы—99,8 млн. тонна (105);
Минералдыг чемишчидилгелер:
хоолулуг бүдүмелдериниң барын 100 хуузунга шилчидип санаарга—7,2 млн. тонна (116);
чижек единицалар-биле — 30,1 млн. тонна (115 хуу);
пластмассалар болгаш синтетиктиг чуктар — 915 муң тонна (113);
химиктиг волокнолар—330 муң тонна (109);
приборлар, автоматчыдылга болгаш санаалга техниказының херекселдери — 1.676 млн. рубль (118);
автомобильдер — 541,5 муң кезек (122):
оон иштинде:
түъктүг—282,9 муң кезек (110);
чиик—235 муң кезек (144);
автобустар—23,6 муң кезек (99,6);
тракторлар—235 муң (104);
тракторларга артык кезектер—409 млн. рубль (105);
трактор кожуглары — 167 муң кезек (123);
кодээ ажыл-агый машиналары—шупту — 1.124 млн. рубль (109);
саазын—2,2 млн. тонна (107);
цемент—49,3 млн. тонна (106);
Пөстер:
хөвең-саазынның—3170 млн. дөрбелчин метр (103);
дүктен кылган —335 млн. дөрбелчин метр (106);
хендир—385 млн. дөрбелчин метр (109);
Торгу—594 млн. дөрбелчин метр (106);
дааранылга кылыглары — 8,4 млрд. рубльдың (107);
иштики хеп трикотажы — 421 млн. кезек (103);
даштыкы хеп трикотажы—222 млн. кезек (111);
хөм идик—346 млн. эжеш (102);
эът (үлетпүр кылыгның)—3,5 млн. тонна (116);
колбаса кылыглары — 1177 муң тонна (107);
аъш-чемге балык продукциязы — 1006 млн. рубльдың (95);
мал саржаа—460 муң тонна (104);
чалаң сүт продукциязын сүт кылдыр санаарга — 10,5 млн. тонна (103);
үнүш үзү—1,5 млн. тонна (108);
консервалар—3,3 млрд. лааза (109);
комбичемнер — 14 млн. тонна (114);
шактар — 20,8 млн. кезек (105);
шаажан савалар— 318 млн. кезек (113);
радиоприёмниктер болгаш радиолалар — 4,3 млн. кезек (113);
телевизорлар — 2,9 млн. кезек (85);
соодукчулар — 2,3 млн. кезек (112);
мотоциклдер болгаш мотороллерлер — 436 муң кезек (105);
чадаг-тергелер болгаш моточадаг-тергелер — 2,2 млн. кезек (103);
бажың иштиниң херекселдери — мебель — 1,5 млрд. рубльдың (111).

Үлетпүрнүң техника-экономиктиг көргүзүглери экижээн.

Үлетпүр продукциязының бот-үнези чиигээн. Улус ажыл-агыйының болгаш оон бүгү адырларының талазы-биле чартык чылда алыр орулга планы ниитизи-биле ажыр күүсеттинген. 1970 чылдың баштайгы чартыы-биле деңнээрге, орулга 10 хуу, ооң иштинде үлетпүр талазы-биле база 10 хуу өскен.

Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун улам ыңай бедидеринге курлавырлар үлетпүрде ам-даа долу ажыглаттынмайн турар. Бүгү министерстволар чартык чыл планын күүсеткен турда, чамдык бүдүрүлгелер продукция сайгарар болгаш орулга талазы-биле доктааттынган опаалгаларны күүсетпээн; продукцияның чогуур ассортиментизи-биле бүдүрерин чамдык черлерде хандырбайн турар. Чамдык үлетпүр объектилеринде бүдүрүлгениң, продукцияның бот-үнезиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле төлевилелде көрдүнген деңнелди оожум чедип ап турар.

Эң дээре техника-экономиктиг болгаш ажыглал көргүзүглерлиг 500 ажыг хевирниң үлетпүр продукциязын шиңгээдип алдынган болгаш оларны массалыг-биле бүдүрүп эгелээн. Улус ажыл-агыйынга 1,8 миллион чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны нептереткен, ол болза, чылда кылдыр санаарга 1,6 миллиард рубльдиң кампалгазын бээр.

Ооң-биле кады эртем-шинчилел ажылдарының болгаш эртемниң база техниканың чедиишкиннерин нептередириниң планын министерстволарның чамдык бүдүрүлгелери болгаш организациялары долдур күүсекпин шыдаваан.

Колхозтар болгаш совхозтар часкы хову ажылдарын организастыг чорудканнар. Ажыл-агыйларның доктаадып алганы чазын чажып тарыыр тараа планы ажыр күүсеттинген. Чазын чажар кызыл-тасты планнап турганындан хөйнү тараан, рис, чигир свекла, хөвең, тарымал тооруук болгаш өске-даа культуралар талазы-биле база ындыг болган. Чуртта кодээ ажыл-агыйның бүгү культураларының тарылга шөлү 206,8 миллион гектар болган.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң өзүлдезин уламчылап турар. Эрткен чылдың бирги чартык чылы-биле деңнээрге, колхозтарга болгаш совхозтарга: эътти — 8 хуу, сүттү — 1 хуу, чуургаларны — 16 хуу хөйнү бүдүрген.

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садып алырының хемчээли ажыл-агыйларның бүгү категорияларының талазы-биле: мал биле куштар дириг деңзизи-биле—6446 муң тонна (1970 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге өзүлдези 11 хуу), сүт—23 миллион тонна (өзүлде 3 хуу), чуургалар — 12,7 млрд. борбак (өзүлде 17 хуу) болган.

Колхозтарга болгаш совхозтарга продуктулуг малдың болгаш куштарның баш саны июль 1-ге чедир мынча турган: мыйыстыг бода мал—76,7 миллион баш (1970 чылда турган баш саны-биле деңнээрге өзүлдези 5 хуу); хаваннар — 51 миллион баш (өзүлде 15 хуу); хойлар болгаш өшкүлер — 137,9 миллион баш (өзүлде 2 хуу); куштар—474,5 миллион баш (өзүлде 11 хуу).

Күрүнениң болгаш колхозтарның кодээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге ажылдың бүгү комплекизиниң талазы-биле капитал салыышкыны 8,4 миллиард рубль болган болгаш 1970 чылдың баштайгы чартыынга бодаарга 11 хуу көвүдээн.

Кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын амгы шагның техниказы-биле улам ыңай быжыглаан. Кодээ ажыл-агыйга: 152 муң, оон иштинде чер аңдарар 59 муң тракторну; 83 муң чүък болгаш тускайжыткан автомобильдерни, тараа ажаар 46 муң комбайнны, свекла ажаар 4,9 муң, силос ажаар 19 муң, кукуруза ажаар 3,1 муң болгаш картофель ажаар 4,8 муң комбайнны, хөвең ажаар 3,3 муң машинаны, кожуглуг 26 муң жатканы, 105 муң трактор андазыпын, 13 муң үлдүредикчини, 95 муң культиваторну, 79 муң сеялканы, 75 муң косилканы, 36 муң трактор дырбаажын, минералдыг чемишчидилгелер чаштырар 24 муң машинаны, органиктиг чемишчидилгелер чаштырар 30 муң машинаны, 8,7 муң гербицид-аммиак машиназын, чаашкыннаддыр суг чаштырар 6,5 муң машинаны, 7,9 муң прессподборщикти, 39 муң универсалдыг чүдүрүкчүнү, 25 муң саалда машиназын, тараа арыглаар 12 муң машинаны, өске-даа хөй машиналарны болгаш механизмнерни алган.

Кодээ ажыл-агый 24,5 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни болгаш 205 муң тонна мал чеми фосфатты алган.

Кодээ ажыл-агыйга техниканы, минералдыг чемишчидилгелерни болгаш мал чеми фосфаттарны бээриниң чартык чыл планы ажыр күүсеттинген.

Транспорттуң бүгү хевирлериниң чүък саарылгазы 1,9 триллион тонна-километр болуп, эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге 6 хуу көвүдээн. Транспорттуң бүгү хевирлериниң пассажир саарылгазы 261 муң миллиард пассажир-километр болуп, 5 хуу көвүдээн.

Эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге транспорт бүдүрүлгелериниң арыг орулгазы 9 хуу, харылзаа бүдүрүлгелериниң арыг орулгазы 12 хуу көвүдээн.

Эрткен чартык чылда күрүнениң капитал салыышкыннарының күсели-биле 16,6 млрд. рубль өртек-үнелиг кол фондуларны ажыглалда киирген, бо дээрге эрткен чылдың хамаарышкан үезинден 4 хуу хөй-дүр.

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче тудуг-монтаж организацияларын улам ыңай шилчидери тудугда боттанып турар. Чаа системаже шилчиткен кереэлиг организациялар доосканобъектилерниң болгаш ажылдарның үе-чадаларының талазы-биле оларга доктаадып берген тудуг болгаш монтаж ажылдарының планын база арыг орулганың планын дыка ажыр күүсеткен.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга чаа бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирген.

Күрүнениң бүгү капитал салыышкыннары 31,8 миллиард рубль болуп, эрткен чылдың бирги чартыындан 8 хуу хөй болган. Кереэлиг ажылдарның чартык чыл планы 104 хуу күүсеттинген; ажылдарның хемчээли 10 хуу көвүдээн. Колхозтар аразының тудуг организацияларының күүсеткен ажылдарының хемчээли 16 хуу көвүдээн.

Тудугда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, 5,7 хуу бедээн, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези 0,7 хуу чиигээн, кереэлиг тудуг-монтаж организацияларының арыг орулгазы 16 хуу көвүдээн.

Чартык чылда улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны ортумаа-биле 91,3 миллион кижи болган, азы эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, 2,5 миллион кижиге көвүдээн болгаш 3 хуу өскен.

Беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездиниң Директиваларын күүседири-биле ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевирин бедидер дугайында хемчеглерни чорудуп эгелээн. 1971 чылдың июль 1-ден эгелээш демир-орук транспортунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ажыл төлевириниң айда эң эвээш хемчээлин 70 рубльге чедир бедидерин, ооң-биле кады ажылдакчыларның ортумак ажыл төлевирин ап турар категорияларының төлевириниң хемчээлин болгаш шалыңнарын көвүдедирин боттандырып турар. Чурттуң элээн районнарында совхозтарның, кодээ ажыл-агыйның өске-даа күрүне бүдүрүлгелериниң, суг, ыяш ажыл-агый болгаш сельхозтехника бүдүрүлгелериниң тракторист-машинистериниң тариф хемчээлдерин бедиткен.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының айда ортумаа-биле акша ажыл төлевири 125 рубль хире болган азы эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге 4 хуу көвүдээн. Хереглединиң ниитилел фондуларындан төлевирлерни болгаш чиигелделерни немээрге ажыл төлевири 1970 чылдың бирги чартыында 161 рубль турганынга удур 168 рубль болган. Колхозчуларның күш-ажыл төлевири 5 хуу көвүдээн.

Хереглединиң ниитилел фондуларындан чоннуң алган төлевирлери болгаш чиигелделери 33 миллиард рубль ажыг болган, азы эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге барык 7 хуу көвүдээн.

Пенсия хандырылгазын улам экижидер дугайында СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын ёзугаар 1971 чылдың июль 1-ден эгелеп назылап кыраан талазы-биле ажылчыннарга, албан-хаакчыларга болгаш колхозчуларга, инвалид болгаш азырадыкчызын оскунган таварылгада — колхозчуларга пенсияның эң эвээш дээн хемчээлдерин бедиткен; колхозчуларның пенсия хандырылгазын улам ыңай экижидер хемчеглерни база көрген.

Бо чылдың бирги чартыында күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы 78,5 миллиард рубль болган, азы деңнештирген өртектер-биле алырга, 7 хуу көвүдээн.

Чартык чылда Совет Эвилелиниң даштыкы садыг саарылгазы 11,5 миллиард рубль болган, азы 7 хуу көвүдээн.

Күрүне болгаш кооператив чуртталга тудуунуң чартык чыл планы ниитизи-биле күүсеттинген. Күрүнениң капитал салыышкыннарының болгаш чуртталга-тудуг кооперациязының акша-хөреңгилериниң күсели-биле 26 миллион дөрбелчин метр ниити шөлдүг чаагайжыды туткан 580 муң чаа квартираны ажыглалга киирген. Ол болза эрткен чылдың бирги чартыындан ажыглалга киирген 1.1 миллион дөрбелчин метр хөй болганы ол.

Улус өөредилгезин хөгжүдер, дээди болгаш ортумак мергежилдиг кадрларын белеткээр талазы-биле улам ыңайгы чедиишкиннер чедип алдынган. Өөредилгениң янзы-бүрү хевирлери-биле 80 миллион хире кижини хаара туткан, олардан 49 миллион ажыг кижи ниити эртемнерниң школаларынга өөренип турган. 4,7 миллион кижи сес чыл школазын, 2,7 миллион кижи ниити эртемнерниң ортумак школазын дооскан; ынчаарга ажылчын, кодээ аныяктарның школаларынга болгаш профессионал-техниктиг училищелерге 700 муң хире оолдар, кыстар ортумак эртемни чедип алган.

Барык 1,8 миллион кижи, эрткен чылдыындан 100 муң ажыг кижи дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлерин доосkan, азы эрткен чылдыындан 100 муң кижи хөй болган.

Чонга медицина дузаламчызы экижээн.

1971 чылдың июль 1-де Совет Эвилелиниң чонунуң ниити саны 245 миллион ажыг кижи болган.

(СЭТА).

АБАКАННЫҢ ЫРЫ БОЛГАШ ТАНЦЫНЫҢ ОРУС УЛУСЧУ АНСАМБЛИН БАЗА ХАКАС УЛУСТУҢ «ЖАРКИ» АНСАМБЛИН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чогаадыкчы чедиишкиннерни чедип алганы дээш, Тывага Улусчу революцияның 50 чылының бүдүүзүнде Тыва АССР-ге Хакасияның культура хүннеринде республиканың ажылчы чоннарының культурлуг хандырылгазынга идепкейлиг киришкени дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаарлар болза:

Абаканның ыры болгаш танцының орус улусчу ансамблин;
Хакас улустуң ырының болгаш танцының «Жарки» ансамблин.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.
Кызыл хоорай,
1971 чылдың июль 23.

В. Г. ЧАПТЫКОВКА БОЛГАШ М. Л. ШРАМКОГА ТЫВА АССР-НИҢ КУЛЬТУРАЗЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет культураның талазы-биле ачы-хавыяазы дээш база Тывага Улусчу революцияның 50 чылының бүдүүзүнде Тыва АССР-ге хакас литератураның болгаш уран чүүлдүң хүннеринде республиканың ажылчы чоннарының мурнунга чедиишкиниг оюн көргүзүлгези дээш **Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы** хүндүлүг атты тыпсырлар болза:

Владимир Герасимович ЧАПТЫКОВ—Абаканның музыка училищезиниң башкызы;

Михаил Лукич ШРАМКО—Абаканның ыры болгаш танцының орус улусчу ансамблиниң уран чүүл удуртукчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.
Кызыл хоорай,
1971 чылдың июль 23.

Д. М. КИЛИЖЕКОВКА ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ АРТИЗИ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чогаадыкчы чедиишкиннерни чедип алганы дээш, Тывага Улусчу революцияның 50 чылының бүдүүзүнде Тыва АССР-ге Хакасияның культура хүннеринде республиканың ажылчы чоннарының культурлуг хандырылгазынга идепкейлиг киришкени дээш **Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи** деп хүндүлүг атты Хакас областың М. Ю. Лермонтов аттыг шии театрының артизи—

Дмитрий Макарович КИЛИЖЕКОВКА тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.
Кызыл хоорай,
1971 чылдың июль 23.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Чогаадыкчы чедиишкиннерни чедип алганы дээш, Тывага Улусчу революцияның 50 чылының бүдүүзүнде Тыва АССР-ге Хакасияның культура хүннеринде республиканың ажылчы чоннарының культурлуг хандырылгазынга идепкейлиг киришкени дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнатканнар болза:

Клара Ефимовна ЖУЛЬМИНА—ырының болгаш танцының «Жарки» ансамблиниң солизи.

Павел Моисеевич ИПТЫШЕВ—ырының болгаш танцының «Жарки» ансамблиниң солизи;

Михаил Еремеевич КИЛЬЧИЧАКОВ—чогаалчы;

Виктор Петрович МОНАХОВ—Абаканның ыры болгаш танцының орус улусчу ансамблиниң балетмейстери;

Сара Даниловна СЛОВИНА—ырының болгаш танцының «Жарки» ансамблиниң уран чүүл удуртукчузу;

Владимир Александрович ТОДЫКОВ — чурукчу.

Механизатор

Кодээ ажыл-агый Дуржулга станциязының № 1 тракторжу бригадазының механизаторлары картофель болгаш тарымал тооруктуң одуруглар аразының довураан үлдүредип, сигенин аштаар болгаш анаа минералдыг чемишчидилгелерни төгер талазы-биле хемчеглерни чедиишкиннерлиг боттандырып турар.

Мында ажылдап турар механизаторлардан Георгий Сергеевич Ждановту мактап болур. Ол, 12 чыл ажылдап келген үезинде бүгү мергежилин, билиин черниң культуразын бедидеринче угландырган. Чаагай дужүттү өстүрүп алыр дээш үргүлчү сагыш салып келген, ёзулуг бодунуң херээнге бердинген ажыл-ишчи.

Эш Жданов амгы үеде 30 га картофельдиң болгаш 80 гектар тооруктуң одуруглар аразын үлдүреткен. Культураларның үнүжү эки. Анаа суперфосфатты, аммиактыг селитраны төккен. Георгий Сергеевич хүнде 12 га черниң довураан үлдүредир турганы, 14—16 гектар чедирип турар.

Т. ХЕРТЕК.

УЛУГ-ХЕМДЕН МЕДЭЭ

СЭКП XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, Тывага Улусчу революцияның 50 чылын бедик көргүзүглерлиг уткуур дээш Жданов аттыг совхозтуң Хендерге салбырының аныяк хойжузу Ондар Дөкпер-оол кызымак ажылдаан. Бо чылын ол төрүүр 100 хойга онаалдыр 101 хураганы алган, совхоз малчыннарының аразында социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи болган. Оон хою ам Хендергениң көктүг-шыктыг чүм оъттуг чайлаанда деңзи талазы-биле немежип турар.

Аныяк малчын чоокта чаа 200 кг будук-бүрүнү белеткээш салбыр баштаар черинге дужааган.

Ол социалистиг хүлээлгезин амыдыралга боттандырар дээш хынамчалыг ажылдап турар. Ылангыя кыштаан септеп белеткээш, мында 8 тонна өдекти бөлүп алган. Малчын ам бодунуң кужу-биле 5 тонна сиген кезип белеткээр дээш ажылдап кирипкен.

К. СЮКТЕР-ООЛ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң ПРЕЗИДИУМУНДА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле РСФСР-ниң Коммунал ажыл-агый министерствозун РСФСР-ниң Чурттала-коммунал ажыл-агый министерствозу кылдыр эде тургускан.

ЧУРУКТА: сенаж белеткээр талазы-биле Дуржулга станциязынга болган семинарның киржикчилери сигенни күштүг салгыннадыышкын-биле кургадырының дугайында санал-оналын солчуп турлар (солагай талазында). Өске чурукта АВМ — 0.4 агрегат-биле витаминниг сиген долгазын белеткеп турары.

Б. ХОЛЬШИННИН фотолары.

Бөгүн – Садыг ажылдакчызының хүнү

СОВЕТ САДЫГНЫҢ БЕДИК КУЛЬТУРАЗЫ ДЭЭШ

«Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга! Бистиң бүгү ажылывыстың амгы үеде кол уткавын тодаратқан лозуң ол. Коммунистиг тургузуушкунвуң чаа-чаа бедиктерин чедип алыр дээш бүгү улустуң демиселинге төлептиг черни совет садыгның ажылдакчылары эллээр. Садыг ажылдакчыларывың хүнүн бөгүн олар күш-ажылчы, политиктиг бедик көдүрүүшкүн-биле уткуп турар.

Бистиң республиканың садыг ажылдакчылары бо чылын боттарының байырлалын улуг болуушкун — Тывага Улусчу революцияның 50 чылын байырлаарынга белеткел хайныккан үеде демделеп турар.

Тоску беш чылдың биргизиниң планын хуусаа бетинде күүседиринче, чоннуң хандырылгазының культуразын улам ыңай бедидерин хандырарынче садыг болгаш хөй-ниитининг чемненилге черлериниң коллективтерин кыйгырган москвачыларның болгаш ленинградчыларның кыйгырыын чер болганда ажылывчи байдалга деткээн.

Республиканың садыг организациялары күрүве болгаш кооператив садыгларының бараан саарылгазының планын чартык чылда 102,2 хуу, ооң иштинде хөй-ниитининг чемненилгезиниң талазы-биле 105,6 хуу күүсеткен. Эрткен чылга деңнээрге үлетпүр болган аъш-чем барааннарын садары 6,1 миллион рубльге өскен. Күрүве садыының бүдүүлгелери чартык чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының болгаш ниитининг чемненилгезиниң планын чартык чылда 102,2 хуу, ооң иштинде хөй-ниитининг чемненилгезиниң талазы-биле 105,6 хуу күүсеткен. Эрткен чылга деңнээрге үлетпүр болган аъш-чем барааннарын садары 6,1 миллион рубльге өскен. Күрүве садыының бүдүүлгелери чартык чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының болгаш ниитининг чемненилгезиниң планын ажыр күүсеткен. Чартык чылда пландан ажыр 1 миллион 558 муң рубльдиң бараанын саткан.

Бараан саарылгазының чартык чыл планын хуусаа бетинде күүседип, үшкү кварталдың баштайгы хүннеринден-не ажылдың темпизин бедиткен садыг черлери, базалар, столоваялар болгаш рестораннар хөй. Кызыл садыг коллективи, Тываның садыг конторазы, столоваялар болгаш рестораннар трези, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизи мурнакчыларның одуруунда кирген. Олар чартык чылда саарылга планнарын ажыр күүсеткен.

60 муң ажыг хуучу кежигүнүү болгаш 22 хереглекчилер ниитилелдерин каттыштырган улуг коллектив болур Тыва респотребсоюз база чедиишкинниг ажылдаан. Ооң системазында 4,5 муң кижи ажылдап турар. Россия Федерациязының крайларының, областарының аразында чарышка бо чылдың биргн кварталында бистиң респотребсоюз үшкү черни эллээн. Өвүрүнү, Улуг-Хемниң, Чоон-Хемчиктиң, Эрзиниң, Мөңгүн-Тайганың хереглел ниитилелдери бараан саарылгазының талазы-биле эки ажылдаан.

Оларның чедиишкинниринің чажыды чүдел? Чоннуң өзүп орар хереглелин улам долу хандырарынга төлептиг турушту эдлеп, бедик профессионал деңнелдиг, байлак инициативалыг ажылдап турарында. Ынчаар ажылдаарын чоннуң мурнунга боттарының чаагай хүлээлгези кылдыр корген мурнакчы ажыл-ишчилер хөй. Ажылдың депшилгелиг аргаларын ажыглап, хереглекчилерге таарымчалыг байдалды тургузуп, янзы-бүрү ассортиментилиг, эки шынарлыг бараанарны шилип алырын доктаамал хандырып келген коллективтерниң күш-ажылчы түңнелдери бедик.

Амгы үедеги бүгү чедип алган чүүдериивис Тывага чоннуң чаагай чоруун экижидер талазы-биле болгулаан улуг чаартылгалар-биле сырый холбаалыг. Маңаа мындыг чижекти чугаалап болур. 1945 чылда Тывага 142 бөдүүн садыг черлери, 22 столовая болгаш буфет ажылдап турган. Бо хүннерде 657 магазин, 194 столовая, кафе болгаш ресторан бар. Үүрмектеп садар садыг четкизи, ниитининг чемненилге черлериниң саны өскен. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының ниити хемчээли ол үениң иштинде 24,8 катап өскен.

Бо улуг чаартылга болгаш хогжүлде Коммунистиг партияның, Совет чазактың хожудангай улустарның экономиказын болгаш культуразын хогжүдеринче сагыш салыышкынының, ленинчи национал политиказының ачызыдыр.

Чоннуң хандырылгазының культуразының өскени, садыгның материал-техниктиг баазазының сайзырааны-биле кады кайгамчыктыг кадрлар база өскен. Билиглиг, мергежилдиг кадрлар республиканың булуң бүрүзүнде бедик профессионал деңнелдиг ажылдап, чаагай ишти хайныктырган. Оларны садыгжыларның, поварларның, экономистерниң, товароведтерниң, садыг болгаш хөй-ниитининг чемненилге черлериниң удуртукчуларының аразындан көөр бис.

Амгы үеде республиканың садыг звеноларында 7 муң хире кижи ажылдап турар. Оларның иштинде 350 кижи совет садыгның болгаш кооператив садыының тергиинери, 1000 хире кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, 22 кижи Тыва АССР-ниң садыг болгаш хөй-ниитининг чемненилге черлериниң ажылдакчылары.

Кооператорлардан Улуг-Хемниң Чодураа суурда магазин эргелекчизи С. Седип, Чоон-Хемчиктиң Хорум-Даг суурда садыгжы С. Сарыглар, Өвүрүнүң Саглы суурда садыгжы К. Куулар олар болгаш еске-даа эштерни мурнакчыларның одуруунда бөгүн чоргаарал-биле адаар бис. Кызылторгуун универмаг садыгжызы Т. Градунцова, № 13 магазинде П. Гривина, № 3 столоваяның повары Г. Рехтина, № 1 столоваяның улуг официантызы Л. Домбровская, «Ростекстильторг» базазының склад эргелекчизи М. Шубина, Ырбан суурда садыг салбырының начальныгы Н. Павлова олар ышкаш чопга хүндүткелдиг эштерни чеже дээр!

Республиканың улус ажылагыйын хөгжүдеринге бир чүгула черни Тываның хереглел кооперациязы эдлеп турар. 1924 чылда ол Кызылга чүгле чаңгыс магазинниг, ийи бараан складтыг, үш лаңгыылыг турган, амгы үеде 478 магазинниг, 184 складтыг, 65 столоваялыг күчүлүг материал-техниктиг баазалыг улуг организация апарган.

Чартык чылдың түңнелдери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тоску беш чыл планының талазы-биле Директиваларын күүседир дээш аргамергежиливистиң хынаддазы болган. Ам онза харыысалгалыг үе келген. Чылдың ийиги чартыында улам күжениишкинниг ажылдап, планныг онаалгаларны долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш калбарын турар.

Чамдык садыг болгаш хөй-ниитининг чемненилге черлери чартык чылда бар аргаларын чедир ажыглавайн, планныг онаалгаларын чедир күүсетпээнин маңаа айтыры чугула. Ол дээрге организакчы ажылдың кошкак тургустуунганының түңнели болур. Чоннуң хереглелин оперативтиг хандырарының талазы-биле четнестер бар. Ону чайладып, ийиги чартык чылда мурнакчы коллективтерниң дүрзүлгазын бүгү талалыг пептередиря чугула.

Көдээге бистиң кол садыг организациявыс хереглел кооперациязы болгай. Көдээниң ажыл-ишчилерин идик-хеп, тудуг материалы, культура-амыдырал болгаш ажылагый барааннары-биле үзүктелиишкин чокка хандырар, хлеб быжырар ажылды, хөй-ниитининг чемненилге черлериниң ажылын экижидер, еске-даа чүүдер-биле чоннуң хандырарын улам экижидери чугула. Чоңдан болгаш колхозчулардан артыкшылдыг кедээ ажыл-агый продуктуларын садыг алырын көвүдедири, дузалаҗ будүрүлгелерни калбартыры респотребсоюзтан негеттинер. 1971 чылдың ногаа, картофель болгаш еске-даа дүжүдүн белеткээрин организастаарынче кичээнгейни күштелдирер. Кат, чимисти, бойдустуң чайгыар бүткен еске-даа байлаан четчири-биле белеткеп, бараан саарылгазынче киирер аргалар бисте улуг.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир, Тывага Улусчу революциянның 50 чылының байырлалынга чедиишкинниг ужуражыр дээш хайныккан чарыш коллектив бүгүдезиниң бар аргаларын долузу-биле ажыглаарын негеп турар. Ол улуг ажыл-ишке республиканың садыг ажылдакчылары күш-ажылчы салыышкынын киирип, ажылды организастаарын, ооң культуразын улам бедидер ужурлуг.

Т. САГААЧЕВ,
Тыва АССР-ниң садыг министри.

Эрзин райпозу республиканың хереглекчилер ниитилелдериниң мурнакчы коллективтериниң бирээзи. Социалистиг чарышка үргүлчү бирги черни ап келген. Ол ажыл-ишчи коллективти хереглел кооперациязының хоочун ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң садыг болгаш ниитининг чемненилге черлериниң алдарлыг ажылдакчызы Александр Дадаевич Ширин удуртуп турар. Ол—бо чылын чазактың дээди шаңналыг—Ленин орден-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: А. Д. ШИРИН.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Кайы-даа адырның ажыл-ишчилери байыр-наадымны күш-ажылчы белектерлиг уткуур чаагай күзелдиг болгай. Кызыл садыгның Зиновий Григорьевич Осмаловский директорлаан бот-орулга-чарыгалыг № 13 будүрүлгези база-ла ынчаар ажылдап келгенин аңаа барган кижи билип ап болур. Бо будүрүлгеге № 13, 14, 43 магазиннер, канцелярия барааннарының килдизи, чамдык ларёктар хамаарыжыр.

Будүрүлгениң директору болгаш чамдык садыгжылар-биле аравыста болган беседа Садыг ажылдакчыларының хүнүн оларның төлептиг үткүп турарын бадыткады.

— Планныг онаалгаларын, социалистиг хүлээлгелерни будүрүлге канчаар күүседип турарыл?

Бо чылдың күш-ажыдчы базымнары бедиткен хүлээлгелерни алырындан эгелээн. Бараан саарылгазының чыл планын декабрь 28-ке чедир күүседирин, пландан ажыр 2 муң рубльдиң орулгазын киирип алырын коллектив хүлээнген. Садыгның культуразын, санитарлыг байдалын үлегерлиг тургузар, бараан четпестээр, үрелир, самчыгдал кылыр чорукту болдурбазын, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижи бүгүдезиниң харыысалгазын бедидерин хүлээлгеге айыткан. Садыгжылар тус-тус социалистиг хүлээлгелиг. Будүрүлгениң болгаш кижи бүгүдезиниң социалистиг хүлээлгелерин чараштыр бижээш конторада көскү черде азып каан болду.

Сорулганы күүседир дээш дирекция чери, профэвилел организациязы (даргазы Тыва АССР-ниң Дээди Совединин депутады Мария Краева) чарыштыр дээштиг организастап, складта бар барааннар магазиннерге чок апаар таварылгаларны болдурбас хемчеглерни ап келген. Материал талазы-биле харыысалгалыг ажылда улустар кышкы үеде коммунистиг күш-ажыл школазынга өөренген. Садыгжылар билиин бедидип, ол дугайында документилерни ап турар. Коллективте 18 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Оларның иштинде Мария Демченко, Полина Кривина, Валентина Селина ышкаш мурнакчылар магазиннериң харыысалгалыг участоктарында—секциялар эргелекчилеринде ажылдап турар.

Ажылдаар чер бүрүзүнге садыгның бедик культуразы дээш чарышты калбартып, бо чылдың баштайгы чартыында планын будүрүлге ниитизи-биле 103 хуу күүсеткен. Кызыл садыгның дээре ажылдыг коллективтериниң бирээзи бо.

Ол будүрүлгеге хамаарышкан тус-тус магазиннер боттарының сөзүн эдлеп турар. Ылангыя № 13 магазинниң трикотаж кылыглар садыглаар секциязы (эргелекчизи Полина Гривина) чартык чылда 20 муң рубльдиң бараанын пландан ажыр саткан. Бараанарның ассортиментизи, ылангыя, эр,хереженен улустуң иштики хептери, дүктен кылган янзы-бүрү кофталар бо хүнерде мында көвей. Кандыг-даа размерни кижи шилип ап болур. Инда ийи садыгжы бар. Оларның бирээзи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Нина Николаевна болу база социалистиг хүлээлгени алган. «Эн эки садыгжы» деп ат дээш демисежирин, садып алыкчыларга эвилеп-эдлек, кичээнгейлиг болурун, идей-политиктиг деннелин, мергежилин бедидерин, бараанарның ассортиментизин доктаамал хайгаараарын ол хүлээнген. Мурнакчы садыгжы сөзүнге ээ болуп турар.

Магазинниң пос садар секциязы база чарыштың мурнуку одуруунда кирген. Секция эргелекчизи Мария Демченкону ажылга кызымаккай, чонга ээлдек, хүндүткелдиг кижи деп директор ону өөрүшкү, чоргаарал-биле мактаар болду. Мында садыгжы Любовь Абрамова садыг черлеринге 1946 чылдан бээр ак сеткилдиг ажылдап келген. Кызылдың садыг училищезин эрткен чылын доозкан аныяк садыгжы Нина Рейдова хоочун садыгжылар-биле кады бо секцияда бир демниг, кызымаккай ажылдап турар. Ооң түңнелинде чартык чылда пландан ажыр 6,8 муң рубльдиң бараанын сатканнар. Янзы-бүрү пөстерни чурум-чыскаалдыг кылдыр делгээн, оларның ажылдаар чери арыг-силиг.

Кызыл садыгның бо мурнакчы коллективи тоску беш чылдың биргизиниң планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседиринге бүзүрелдиг. Садыгжылар, кассирлер болгаш еске-даа ажылдакчылар боттарының чымыштыг ажылынга төлептиг, чонга үнелиг кижилер болурун кол чүүл кылдыр көрүп турар.

В. МААДЫР.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ АЖЫЛ-ИШТИҢ КИЖИЛЕРИ

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке сорук кириишкинниг ажылдавышаан, респотребсоюз бо чылдың бирги чартыында бараан саарылгазының планын 101,9 хуу күүсеткен. Чонга пландан ажыр 688 муң рубльдиң бараанын саткан. Республикада 22 хереглекчилер ниитилелдериниң 17-зи бараан саарылгазының планын ажыр күүсеткен. Ооң иштинде Мөңгүн-Тайга райпозу (даргазы Б. Санчы) бирги болгаш ийиги кварталдарда хереглекчилер ниитилелдериниң социалистиг чарыжынга тиилээн. Бараан саарылгазының, орулганын, белеткелдиң болгаш хлеб быжырарының талазы-биле чартык чыл планын ажыр күүсеткен. Садыгны организастаарын экижидер, ооң депшилгелиг аргаларын нептередир ажылдарны чоруткан. Сөөлгү үеде райпонуң материал-техниктиг баазазы экижээн. Мугур-Аксы суурда 50 олуттуг столоваяны тудуп эгелээн. Садыг ажылдакчылары боттарының билиин бедидип, ол дугайында документилерни ап турар. Райпо баштаар чери саналашкыннарны өй-шаанда чорудуп, садыгжыларның, склад эргелекчилериниң ажылын хүн бүрү контрольдап келген. Ооң түңнелинде өре-самчыгдалдар болбайн турар. Магазин эргелекчилери И. Семис-оол, К. Саны-Мөге, садыгжы С. Мөңгүн-оол, автолавканың чолаачы-садыгжызы Д. Айызан, склад эргелекчизи Ч. Севик, чүдүрүкчү М. Донгак олар болгаш еске-даа эштер ажылынга ак сеткилдиг, кызымаккай.

Социалистиг чарышка ниити көргүзүглер талазы-биле Эрзин, Таңды райполары, Чыраа-Бажы рабкоову, хлеб быжырарын эки организастаарынга Каа-Хем, Тожу райполары, Сүт-Хөл рабкоову, ном садыын экижидер дээш чарышка Каа-Хем, Улуг-Хем, Бии-Хем райполары шылгараан.

Хереглекчилер ниитилелдери часкы, чайгы үеде садыгның, таарымчалыг аргаларын ажыглап турар. Кудумчуга садыглаашкынны, ярмарказларны, базаарларны организа с т а а н. Чоннуң хереглел бараанарын база столоваяларга болгаш кондитер кылыглар будүрер цехтерге кылган аъш-чем аймаан хөй түңге саткан. Чамдык кооперативтер садыгны организастаарын улам экижидип, аъш-чем, ажыл-агый бараанары-биле хереглекчилер боттары хандыртынар магазиннерни ажыктан. Садыгның депшилгелиг аргаларының бир хевири — бараанарны фермаларга, бригадаларга чедирип садыглаарынче кичээнгей салдыып турар.

Респотребсоюзтуң, Кызылдың садыг базазының төлээлекчилери улуг-улуг хоорайларга болгулаан ярмаркаларга киржип, чоннуң чугула хереглеп турары бисте чок бараанарны садып ап, артыкка сөөртken, шимчевес чыткылаар бараанарны еске садыг организацияларынга садарын организастап турар. Бо чылдың майның тоңчүзүнде ындыг ярмарканы Кызылга эрттиргеп. Аңаа Тыва хереглел кооперациязының, күрүне садыының организациялары, Кемерово областың, Красноярск крайның, Хакасияның төлээлекчилери киришкен. Чүгле ол черлерже 220 муң ажыг рубльдиң бараанын саткан.

Чоннуң чаагай амыдыралының экижээни-биле кижи бүрүзүнге онааштыр саткан бараан түңү чылдың-на өзүп кел чыдар. 1965 чылда респотребсоюз кижи санынга онааштыр 287 рубльдиң бараанын, а бо чылдың бирги чартыында — 228 рубльдиин саарган. Чоннуң культуразының бедээни, билиглерже күзел-сонуургалы номга сонуургалдың өскенинден база көстүрү чугаажок. Респотребсоюз сески беш чылда чонга 2 млн. 33 муң рубльдиң номун саткан. Бир кижиге онааштыр ном садары база өзүлделиг болган. Бо чылдың бирги чартыында ном садарының планы ажыр күүсеттинген. Республикада 27 ном магазини, 8 киоск, ном садарының 4 улусчу киоскузу, 36 библиотека, «Номнуң аныяк өңнүктери» аттыг 39 школа коллективи, хөй-ниитининг 700 хире ном тарадыкчылары ажылдап турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизинге алдар болдурган ном тарадырының шалыпчы айын бо чазын организастаан. Шалыпчы айда Бии-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем райполары эки түңнелдерлиг болган. Сөөлгү үеде кедээниң ажылишчилери кооперативтер столоваяларына күзелдин-биле кээп чемненип турар апарган. Аъш-чемниң ассортиментизин көвүдедири, шынарын экижидери, чемненикчилерни шалыпкын, эвилеп-эздек чемгерери, ниитининг чемненилге черлериниң ажылдакчыларынын негеттинер.

Респотребсоюз чартык чылда ниитиниң чемненилгезиниң талазы-биле саарылга планын эки күүсеткен. Белеткел черлериниң ажылдакчылары чартык чылда биче эвес чедиишкиннерлиг болган. Белеткелдиң бүгү хевирлери: дүк, алгы-кеш, өлүк, түлелди дүк, эът, саржаг, картофель, чуурга, тоорук талазы-биле планныг онаалгалар ажыр күүсеттинген. Ам белеткел конторалары ногаа, картофель, кат, мөөгү белеткээриниң сезонунче кирер дээш чогуур ажылдарны кылып турар.

Республиканың хереглел кооперациязының 13 ажылдакчызы чоокта чаа чазактың орденнери болгаш медальдарыбиле шаңнаткан. Оларның аразында Эрзин райпозунуң даргазы А. Ширин Ленин орденбиле, Варыын-Хемчиктиң Кызыл-Мажалык суурда садыгжы М. Дегежик, Тес-Хемниң Берт-Даг суурда садыгжы Я. Мөңге, респотребсоюзтуң АТК-зының чолаачызы П. Петров, Бии-Хемниң Туранда универмаг садыгжызы Т. Шагарина олар Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ап чорудар хемчеглер хөй. Чугула хереглелдиң бараанарын садыглаарын үзүктелдирер, садыгның чурумун хажыдар, өре-самчыгдал кылыр чорукларны болдурбазын ол негээр. Тес-Хем, Бай-Тайга, Өвүр райполарының, Элегес, Өөк, Сүт-Хөл рабкооптарының бо талазы-биле ажылы кошкак.

Чамдық райпо, сельпо, рабкооп ажылдакчылары чоннуң бараанарга негелделерин өөрепип көрбейн турар. Таварышкан-на бараанарны садыг базазындан сөөртүп алыр. Оларны чон албас, магазиннерге, складтарга үр үеде шыгжаар ужурга таваржыр. Ооң уламынан бараанар үрелип, шынары баксыраар. Бараанарның курлавырының доктаатkан нормазынан көвүдээр чылдагааны ында. Чоннуң хереглелдери четче хандыртынмас болза кооперативтиң акшаларын байдалы баксыраар болгай. Республикада чамдык хереглекчилер ниитилелдеринде дараглыг хептин, трикотаж кылыгларның, идик аймаанның курлавырлары доктаатkан нормадан ашкан. Оларны садыглаары эвээжээн. Кызылда «Ростекстильторг», «Росторгодежда» базазларының четпес ажылынан ындыг байдал турун келген. Чылдың-на ол базалар улуг размерлиг идик-хеп аймаан будүрүлгелерден хөйү-биле сөөртүп, керээде көрдүнген хүлээлгелерни күүсетпейн келген.

Тываның кооператорлары садыгның материал-техниктиг баазазын сайзырадыр, чоннуң хереглел бараанарынга негелде-хереглелин сагыш човангыр көөр сорулгалыг. Садыгның депшилгелиг аргаларын нептередип, ону организастаарын улам экижидер, культуразын бедидер. Кадрларны шилип ап, таарыштыр тургузуп, өөредириниң, негелделиг болурунуң принциптерин шыңгыы сагыыр. Тоску беш чылдың биргизинде алган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседири чугула.

Б. САВЫР,
респотребсоюзтуң оргкилдизиниң улуг инструктору.

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВ

Таңды районнуң Кочетово суурунда көдээ магазинниң коллективи тоску беш чылдың баштайгы чылының эгезинден тура күжениишкинниг ажылдап келген. СЭКП-ниң XXIV съездизинге алдаржыткан социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандыргаш, чартык чылда 223 муң рубльдиң бараанын саарар хүлээлге алгаш, 235 муң рубль кылдыр күүсеткен.

«Коммунизмниң хереги» колхозтуң ажыл-ишчилерин үлетпүр болгаш аъш-чем барааннары-биле эки хандырып турар. Колхозчуларның чагыгларын хүлээп алгаш, күүседип келген. Бажың иштиниң эт-хереселдеринге садып алыкчыларның негелдези улгаткан. Ынчангаш бараан алырда чагыгларны кол барымдаалап турар.

Магазинниң эргелекчи-садыгжызы П. Петров садыг шүгумунга 18 чыл ажылдап келген дурмулгалыг кижи. Бирги кварталда коллектив магазиннер аразында социалистиг чарышка тиилекчи болгаш, райпо баштаар черниң магазиннер аразынга шилчип чоруур вымпелин чаалап алгаш, ийиги кварталда база артты-рып алган, быжыы-биле кадагалап турар.

О. КЕНДЕН.

ЧУРУКТА: эргелекчи-садыгжы П. ПЕТРОВ.

Авторнуң фотозу.

КҮЖҮНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГ

Бо чылдың баштайгы чартыында Бай-Тайга райпозунуң коллективи хөй-ниитининг чемненилгезиниң, хлеб быжырарының, белеткелдер талазыбиле планныг онаалгазын ажыр күүсеткен. Райпонуң 22 садыг четкизинин чартык кезии чартык чыл планын күүседир дээш шудургу ажылдаан.

Шүйда магазин эргелекчизи Хертек Сесенмаа, садыгжылары Допаа Хомушку, Хертек Чечекмаа, ном магазинининң садыгжызы Тамара Иргит, Кызыл-Дагда ларёк садыгжызы Владимир Бышкак, Шүйнуң кадыкшылга школазында ларёк садыгжызы Төмүр Оолак, автолавканың чолаачы-садыгжызы Иргит Чылбак-оол, Тээлиде ларёк садыгжызы Мария Сыргыт-оол алды айларның планын ажыр күүседип, хүлээнген ажылынга харыысалгалыын, чонга эвилеп-эздээн көргүскен. Оларга чон чоргаарланыр.

Коллективтиң кежигүннери кылган ажыл-херектерин бо хүннерде түңнеп, бар четпестерден түңнедги үндүрүп, оларны чайладырының аргаларын дилеп турар. Ылаңгыя чартык чылда бараан саарылгазының планын 98,5 хуу күүсеткен. Чедир күүсеттинмээнинин чылдагааны магазиннерниң ажыттынар болгаш хаар шактарын барымдаалавас, чамдык садыгжыларның ажылдан солчуп, үнер-кирер чоруунда база бар. Хөй-ниитиниң чемненилгезиниң шынарын ам-даа экижидер, ассортиментизин көвүдедирин чугулалап көрүп турар.

Чартык чылдың түңнелдерин райпо баштаар черинге чугаалажып көрген. Бо чылдың ийиги чартыында ийи дакпыр күжениишкин-биле ажылдап, чыл планын чедиишкинниг күүседир дээш коллективтиң кежигүннери долу шиитпирлиг, боттарының күжүнге бүзүрелдиг.

В. КАРА-ООЛ.

Садыг ажылдакчызының хүнү

Беш чылдың кол сорулгазы —улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам көдүрериниң улуг ролю садыг ажылдакчыларынга хамаарыжып турар. СЭКП-ниң XXIV съездизи улустуң чаагай чоруун улам көдүрериниң калбак программазын айыткан. Бо чаа беш чылда эртнеп беш чылдыынга деңнээрге, идик-хепти 35 хуу хөй, тринотаж кылыгларын— 56, соодукчуларны — 57, шаажаң-фаянс аяк-саваны—77 хуу хөйнү чонга садарын көрүп турар. Беш чыл дургузунда чуртка бараан саарылгазы 1,4 катап көвүдээр. Садыг ажылдакчызының хүнүнге тураскаткан байырлыг хуралга илеткел кылгаш, ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струев ол саннарны чугаалаан. Ол хурал июль 23-те ССР Эвилелиниң Улуг театрынга болган.

Хуралдың киржикчилери Хүндүлүг президиумга СЭКП ТК-ныың Политбюрозунуң составын соңгаан.

Илеткелчи күрүне садыының улам хогжүлдезиниң дугайын чугаалаан, беш чылда анаа капитал салыышкынының хемчээли барык 25 хуу улгадырын айыткан.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдилинге чагаалы улуг көдүрүүшкүн-биле хүлээп алган.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Чарлыы-биле эш Геннадий Иванович Вороновту оске ажылче шилчээвин холбаштыр РСФСР-ниң Министрлер Чөвүдилиниң Даргазы албан хүлээлгезинден хостаан.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Июль 23-те Совет Армиязың М. В. Фрунзе аттыг Төп бажыңынга ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң Хүнүнге алдар болдурган хурал болуп эрткен.

Хуралдың киржикчилери Хүндүлүг президиумга СЭКП ТК-ныың Политбюрозунуң составын улуг көдүрүүшкүн-биле соңгаан.

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң Кол командылакчызы Совет Эвилелиниң флот адмиралы С. Г. Горшков хуралга чүве чугаалаан, шериг далайжылар улустуң улуг чедиишкиннеринге чоргаарланыр болгаш Коммунистиг партияның база Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын изни-биле чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар деп айыткан. Далайжылар Төрээн чуруттуң күрүне эрге-ажыктарын идегелдии-биле камгалап турарлар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айтыышкынын — Совет Күрүнени быжыглаар, Чепсектиг Күштерни доктаамал быжыглаар, бистиң Төрээн чуруттуң камгаланыр аргазын бүгү хемчеглер-биле бедидер даалгазын даймычы далайжылар Совет Чепсектиг Күштериниң бүгү хевирлериниң даймычылары-биле бир дөмей алдарлыы-биле күүседирин илеткелчи демделээн.

(СЭТА).

Бөгүн—ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү

Далай кызыгаарларының камгалакчылары

Бистиң чурт Шериг-Далай Флодунуң хүнүн демдеглеп турар. Бүгү совет кижилер, Чепсектиг Күштериниң хуу составы СЭКП-ниң XXIV съездизининң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш могат-шылаг чокка ажылдап турар.

Совет Эвилели — далайның улуг күрүнези. Оон төөгүзүнге Шериг-Далай Флоду үргүлчү чугула рольду ойнап келген. Дайынчы далайжылар ажылчын аңы-биле болгаш күн-ажылчы тараачыннар-биле кады социалистиг улуг революцияның мурнуку одуруунга туржуп шыдаар күш болур деп, В. И. Ленин көрүп чораан. Далайжылар ону херек кырынга бадытканнардаа. Революстуг совет матростуң ады хамааты дайынның чылдарында партияның хөрээнге кызыгаар чок бердиниринің, быжыг туруштуг, маадырлыг чоруктуң үлегерчижээ боон турган.

Совет күрүнениң тургустунганының баштайгы хүннеринде-ле шериг-далай күштерин быжыглаары бүгү улустуң хөрээ апарган. Ынчангаш 1918 чылдың февраль айда-ла Кызыл Флотту ленинчи айтыышкын ёзугаар тургускан.

Делегейниң ийиги дайыны эгелээринин мурнуу чарында бистиң партия улуг океан флодун тургузар дугайында программаны бадыдаан. Ынчалза-даа фашистиг араатаннарның Совет Эвилелинче халдап эгелээни ону боттандырарынга шаптыктаан.

Ада-чуртуң Улуг дайынының үезинде бистиң Шериг Флодувус база-ла маадырлыг чоруун көргүзүп, Одессаны, Севастопольду, Москваны, Ленинградты, Сталинградты, Таллинни, Моозундук архипелагының ортулуктарын, Ханко чартык ортулукту, Соңгу Кавказты, Совет Заполярьени камгалаарынга алдарлыг арыннарны чыл демдеглелдеринге киир бижээн.

Дайынның ийиги үе-чадазының шаап халдаашкыннарынга — Прибалтиканы, бистин чурттуң мурнуу талазын, Польшаны, Румынияны, Болгарияны, Венгрияны, Соңгу Норвегияны болгаш Европаның өске-даа чурттарын хостаарынга Совет Шериг-Далай Флоду база-ла киришкен. Бистиң шериг-далай күштеривис Мурнуу Сахалин болгаш Курил ортулуктары ышкаш ындыг шаг-шаандан орус черлерни хостаарынга болгаш апон милитаристерни чылча шаварының өске-даа дайын чорудулгаларынга шылгараан.

Бистиң бүгү флодувус, далайларның болгаш хемнерниң флотилиялары дайынны тиилээринге төлептиг салыышкынын киирген. Олар дайын чылдарында дайынның 2.500 корабльдерин сугже дүжүрген. Далайның үжар чүүлү 400 мун хире дайынчы үжудуушкуннарны кылып, 1941 чыдын августа-Берлинге эң-не баштайгы бомбалыг согуушкунну болдурган. Флот 100 ажыг катап десантыларны октаан, суг моондактарын таварты 3 миллион хире дайынчыларны кежирген. Бистиң флодувус 400 мун ажыг дайынчыларны кургаг чер шериинче чоруткан. Бистиң далай шериглеривистен коргуп-суртээш, дайзын оларны «кара өлүм» деп адап турган.

Дайынчы далайжылардан 350 мун ажыг кижи орденнер болгаш медальдар-биле шаннаткан, а 515 кижи — Совет Эвилелиниң Маадыры атты алганнар. Оларның чедизи үк атты ийи катап алганнар. Флоттуң 238 корабльдери болгаш кезектери орденнер-биле шаннаткан, а 78-инге — гвардейжи деп атты тывыскан. Бистиң Соңгу чүктүң, Оожум океанның, Кызыл Туктуг Балтий болгаш Кара-Далай флоттарывыс Кызыл Тук орденнери-биле шаннаткылаан.

АКШ-тын империалистерине баштаткан агрессчи болүгленииишкиннериң ССРЭ-ге болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарынга удур үүлгедиишкиннери, оларның чаа дайынга белеткели күштелип турарындан бистиң чурт бодунуң камгалал күчүзүн улгатгыар ужурга таваржып турар. Ынчангаш өске бүгү хемчеглер-биле чергелештир боттарының турар черлеринден дыка ыракка барып нарын сорулгаларны шиитпирлеп шыдаар перспективтиг корабльдерни тургузар ажылды боттандырып чоруткан. Херек кырында алыр болза, бистиң флот дайын соонда катап тургустунган. Ыракшыл ужугуушкунуг болгаш ядролуг октарлыг боду башкартынар торпедо-

Сахалин болгаш Курил ортулуктар — бистиң Төрээн чуртувустуң Оожум океанда далай кызыгаары. Флоттуң кезектеринде далайжыларның, ужудукчуларның, харылзаачыларның болгаш өске-даа специалистерниң дайынчы өөредилгези сокеаал чок чоруп турар. Амгы үеде үшкү специалист-ле — албан эрттиреринің, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергинии боон турар.

ЧУРУКТА: сигнальщик А. Ф. ЖУРАВКОВ.

В. ВЕЛИКЖИНИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникази).

Дайынчы өөредилге үезинде. Далай десантызын дүжүрүп турары. Далайның чадаг шериниң дайынчы техниказы эрикче үнүшкен.

К. КУЛИЧЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Чепсектиг Күштериниң хуу составы СЭКП-ниң XXIV съездизининң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш могат-шылаг чокка ажылдап турар. Бистиң кайгамчыктыг корабльдеривис барык каяа-даа торулбас, кайнаар-даа чеде бээр аргалыг. Ол ышкаш олар Арктиканың дожунуң адаа-биле болгаш Черни долгандыр-даа соксаал чокка эжиндирип болур. Олар ракета болгаш торпеда-биле часпас согуушкунну кылып шыдаар.

Бистиң ракеталыг ужар-чүүлүвүс суг хемелеринге удур хөделиринден аңгыда, далай кырынга дайылдажырының чугула чепсээ апарган. Ол чылын — тергиин эки өөредилгениң болгаш албан эрттиреринің чылы болдураал» деп кыйгырыгның адаа-биле социалистиг чарыш калбарган. Бо талазы-биле улуг чедиишкиннерни Шериг-Далай Флодунуң корабльдериниң болгаш кезектериниң киришкени «Мурнуу чүк» деп дайынчы өөредилге херек кырында көргүскен.

Бистиң дайынчы корабльдеривистиң даштыкы чурттарга аян-чоруу тайбың херээнге, ССРЭ-ниң ат-алдарын улам көдүреринге улуг ужур-дузалыг. Олар сөөлгү чылдарда Индия, Пакистан, Цейлон, Маврикий, Йемен Араб Республика, Каттышкан Араб Республика, Сирия Араб Республика, Алжир Улус Демократтыг Республика, Марокко, Эфиопия, Сомали, Нигерия, Куба Республика, Франция, Каттышкан Танзания Республика дээн ышкаш өскедаа чурттарга чораан.

Техника кандыг-даа күчүлүг болур болза кижилер чокта башкартынмас болгай. Чогум-на оон ужурундан Шериг Чөвүлелдери, командирлер, политорганнар, партия болгаш комсомол организациялары боттарының ажылын партияның XXIV съездизининң шиитпирлерин калбаа-биле пропагандалаарынче, дайынчы далайжыларны ленинчи чагыларга кызыгаар чокка бердингеп, Төрээн чуртту камгалаарынга кажан-кезээде белен чорукка кижизидеринче угландырган.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң күчүлүг чоруунуң үнер дозу Коммунистиг партияның шылгарангай удуртулгазында, оон чон-биле үзүлбес харылзаазында боон турар. Чер-черде партия, совет болгаш комсомол организациялары-биле флоттуң корабльдериниң болгаш кезектериниң харылзаазы дыка сыгый болгаш үүл-бүрү. Корабльдерге чаңчыл болган шефтээшкин үргүлчүлевишаан, аңгы-аңгы салгалларның дайынчыларының, флоттуң болгаш ажылчын аныяктарның ужуражышкыннары, төлээлер солчуушкуну үргүлчү боон турар. Чурттуң дыка хөй хоорайлары Шериг-Далай Флодунуң корабльдери-биле үзүлбес харылзааны тудуп турар.

Дайынчы далайжылар судно тудуушкунунуң, камгалал үлетпүрүнүң ажылдакчыларыбиле, флотту тургузуп, ону хандырып турар кижилер-биле быжыг найырадыг.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының XXIV съездизинге эш Л. И. Брежневтиң мынча дээнин дайынчы далайжылар ыяк билир: «Улустуң-на тургусканы бүгү чүүлдерни идегелдин-биле камгалаан турар херек. Совет күрүнени быжыглаары — ол дээрге, оон Чепсектиг Күштерин быжыглаары, бистиң Төрээн чуртувустуң камгаланыр аргазын бүгү талазы-биле бедидер дээни ол-дур. Ынчангаш бистер амыдызында оожургал чок делегейге чурттап турар болганывыста, ол соруглга эң чугулаларның бирээзи боон артар».

Шериг-Далай Флодунуң Хүнүн дыка хөй совет дайынчы далайжылар төрээн черинден дыка ыракка эрттиреглер. Бистиң далайжыларывыс суг кырынга болгаш сугдаа адаанга, агаарга болгаш кургаг-даа черге чораа—черле болганга олар коммунизмнин улуг херээ дээш, боттарының Ада-чуртунуң алдары болгаш айыыл чок чоруу дээш туржурунга минута бүрүзүнде белен. Чепсектиг Күштериниң өске-даа хевирлериниң дайынчылары-биле кады Шериг-Далай Флодунуң хуу составы совет улустуң тайбың тургузукчу күш-ажылын карак огу дег камгалап турар.

А. СОРОКИН,
контр-адмирал, ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң политэргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

СОВЕТ ТАРААЧЫННАР

Амыдыралдың бүгү адырларында Советтер чуртунуң өндүр улуг чедиишкиннери дээрге бистиң партиявыстың ленинчи угланыышкынын хажык чокка боттандырганының түңнели, үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның, транспорттуң база тудугнуң, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларының шудургу, чогаадыкчы күш-ажылының түңнели-дир. Ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чонларның политиктиг удуртукчузунуң, дайынчы авангардының ролюн күүсетпишаан, СЭКП совет улустуң иинти эргеажыктарын-даа, оон аңгыларының-даа база социал болукторининг-даа эрге-ажыктарын долузу-биле барымдаалап турар.

Совет иинтилелдиң башкарыкчы кол күжү—ажылчын аңгының идегелдиг эвилечизи колхозчу тараачыннар болуп турар. Социалистиг тургузуг тараачыннарның ядыы түреңги болгаш эрге-шөлээ чок, базындырып дарлаткан чоруун кеззэ мөңгеде узуткаан. Оларны быдаргай, хуу өнчүзүрек, хуузун бодаар чоруктан бодунуң социал утка-шынарының талазы-биле чаа аңгы болдурган, иинтиниң черинге тараачыннарның, коллективтиг күш-ажылы көдээ амыдыралдың бүгү укладын чаарткан.

Эрткен беш чылда көдээге улуг-улуг чаартылгалар болгулаан. Партия көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң комплексилиг, калбак программазын ажылдап кылган, колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле ажок улуг-улуг хемчегларни алган. Ол күжениишкиннер улуг чедиишкиннер-биле боттанган дээрзин СЭКП-ниң XXIV съездизинге сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн. Көдээ ажыл-агый продукциязының чылда ортумак хемчээли сеска беш чылдың мурнундагы беш чылда 12 хуу турганынга деңнээрге 21 хуу өскен.

Бүдүрүлгениң өзүлдезинге үндезилээш, иинтиниң ажыл-агыйындан колхозчуларның орулгазы өскен. Колхозтар кежигүннериниң магадылалдыг ажыл төлевирии тургускан, пенсиялап үнер назы-харын кызырган, ааражда болгаш күш-ажыл кылып шыдаваc апарганда пособие төлээрин доктааткан. Көдээ амыдырала электри, газ, радио, болгаш телевидение, аңы-дуза чедиреринің албан черлери калбаа-биле ажыглаттынып турар. Ам көдээниң чурттакчыларыны 107 миллион экземпляр солуннарны болгаш журналдарны чагыдың алган, ол болза беш чыл мурнунда турганындан бүдүн чартык катап хөй боон турар.

Машиналар болгаш механизмнер-биле шуут холбашкан көдээ ажыл-ишчилериниң хүрээлеңи өскен. Амгы үеде колхозтарда 2 миллион трактор, (15 аът күжүнче шилчидерге), чүүк сөөртүр 550 мун ажыг автомобиль, тараа ажаар барык-ла 300 мун комбайн бар. Үүгле трактористиң, чолаачының болгаш комбайнериниң эвес, харын механизастаттынган агрегаттарның эдиктизинин, электроелеэарының, машиналыг саалда мастеринің мергежилин калбаа-биле чедип ап турар апарган.

Колхозчу тараачыннар иинтилел политиктиг амыдыралга идепкейлиг киржип турар. Ол дугайын ылаңгыя эвилелдешкен, автономнуг республикаларның Дээди Советтеринге база чер-чер Советтеринге чоокта чаа болган соңгулдаанын түңнелдери тодаргай бадыткап турар. Күрүне эрге-чагыргазының төлээлелиг органнарында 625 мун ажыг колхозчулар соңгуткан, ол болза депутаттарының иинти санының барык-ла 30 хуузу боон турар. Колхозчуларның үшкү Бүгү- эвилел съездизинге үлээп алган колхозтуң чаа Уставы колхозчу демократиляны хөгжүдеринге чаа аргаларны берген. Ажылчын аңгы база интеллигенция-биле кады көдээниң ажыл-ишчилери Төрээн чурттуң күчүзүн быжыглаарының дугайында ёзулуг сагыш салыышкынын илергейлеп турар.

«Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштериниң өзүлдези, көдээ ажыл-агый күш-ажылының индустриалдыг күш-ажылдың бир янзы хевири кылдыр чоорту шилчээни, көдээниң культуразының кодурлүүшкүнү болгаш көдээ амыдыралдың чаартылгалары — ол бүгү дээрге тараачын кижиниң социал өөрүн-хевириниң болгаш психологиязының өскерлиринге чедирип кел чоруур. Оон ажылчын кижи-биле улам дөмей демдектери тыптып кээп турар...» деп партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның отчет илеткелинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Партияның политиказы ажылчын аңгының колхозчу тараачыннарның болгаш интеллигенцияның улам чоокшулажырынга идиг бээринче угланган. Ол болза аңгы чок коммунистиг иинтилелди тургузарының бир кол угланыышкыны болур.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүреринің тодаргай программазын съезд үүлдүг деп көрген. Көдээ ажыл-агыйны механизастаарын болгаш химизастаарын дүргедиринге, мелиоративтиг ажылды калбартырынга үндезилээш, мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш тарааның иинти чыылдазының өзүлдезинче ол программада онза кичээнгей салдынган. Ук программаны боттандырарынга бүгү тарылга шөлүнүң чартык кезии онаажып, иинтиниң малының үштүң ийи кезиин ажаап турар колхозтарга улуг үлүг-хуу онаажыр апаар.

Көдээниң ажыл-ишчилеринге тоску беш чылдың планныг сорулгаларын чедиишкинниг күүседири дээш социалистиг чарышка, көдээ ажыл-агыйны дүрген хогжүдери дээш бүгү улустуң демиселинге идепкейлиг киржиринден чугула болгаш хүндүлүг сорулга турбас. Ол сорулгаларны шиитпирлээрин ховуларга, шөлдерге болгаш фермаларга демниг ажыл-иш-биле чедип алыр, 1971 чылда алган социалистиг үлээлгени күүсеткениден хөйү-биле хамаараар апаар. Амгы үеде бүгү күжениишкиннерни чаагай дүжүттү өстүрериниче болгаш ону чидириг чокка ажаап алырынче, мал чемнериниң бүзүрелдиг курлавырларын тургузуп алырынче угландырар херек.

Колхозтарның экономиказының чаа көдүрлүүшкүнүнге, көдээниң социал хөгжүлдезинге мал ажылының улуг комплекстерин болгаш куш фермаларын, көдээ ажыл-агый чиг-эдин ажылдап кылыр дузалаа бүдүрүлгелерин, колхозтар аразының болгаш күрүне-колхозтуң холушкак каттыжышкыннарын тургузары улуг ужур дузалыг боон турар. Ол ажыл-чорудулга бүдүрүлгени үүгле интенсификаатаар эвес, харын көдээ ажыл-агый күш-ажылын индустриалдыг күш-ажылдың бир хевири болдурарынга чедирер.

Чаа беш чылдың социал хемчегларинде иинтиниң ажыл-агыйындан колхозчуларның орулгазын улам ыңай өстүрүп, 35 хуу чедирерин, хоорай биле көдээниң чурттакчыларының амыдыралының байдалын болгаш деңнелин дөмейлештиреринн көрүп турар. Көдээге үүрмектеп садар бараан саарылгазы мурнунда турганындан дүрген өзер, культура болгаш амыдырал хандырылгазы калбарып хөгжүүр, оруктарны тудуп кылырын болгаш чаагайжыдылганың ажылдарын уламчылаар, көдээге амыдырал хандырылгазының, көдээ ишчилериң культура-техниктиг деңнелин бедидериниң айтырыглары партия болгаш совет органнардан, колхозтар удуртукчуларындан бүдүрүлгечи сорулганы шиитпирлээринден-даа биче эвес кичээнгейни негеп турар. Кадрларны быжыглаарының, көдээ ажыл-агыйга аныяктарны хандыкпыдарының, коллективтериң социал планнарын ажылдап кылырының болгаш боттандырарының, көдээге хоорайларның шеф дузаламчызын улам күштелдиреринің дугайында ёзулуг сагыш салыышкының илергейлеп турар районнарның дуржулгазын бүгү талазы-биле деткири чугула.

Бистиң партиявыстың бүгү ажыл-чорудулгазы болгаш чурттуң үлетпүрүнүң база көдээ ажыл-агыйының хогжүлдезинге чедиишкиниери ажылчын аңгы биле колхозчу тараачыннарның эвилелин быжыглаарынга бараан боон турар. Ол күчүлүг эвилел совет тургузугунуң тендиш дивес үндезини болуп келген болгаш болуп-даа турар, коммунистиг тургузуушкунга чаа тиилелгелериниң магадылалы.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Тоску беш чылдың баштайгызының бирги чартында республиканың үлетпүр, көдээ ажыл-агый, тудуг организациялары чедиишкинниг ажылдап, планныг сорулгаларны күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, продукция бүдүреринин хемчээлидаа, өзүлденің темпизи-даа улгаткан. Бо чедиишкиннерде автотранспортчуларның киирген үлүү улуг. Чүге дээрге республиканың экономиказының, культуразының хөгжүлдези автотранспорттуң деңдески ажылындан дыка хамаарылгалыг болуп турар.

Бирги чартык чылда Тывада иинти ажыглалдын транспорту чүк болгаш пассажирлер саарылгазының планын хуусаа бетинде күүседип, партияның XXIV съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга төлептиг үлүүн киирген. Тыва автотранспорт эргелелинин адынга РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң министерствозу болгаш «Востокавтотранс» чери автобүдүрүлгелерге күш-ажылчы чедирип, ону быжыглаарын күзээн сөстерлиг телеграмманы чоруткан.

Агаар-бойдузу, орук байдалы берге бистиң республикага чолаачыларның хөй кезии эрес-соруккур, тывынгыр, ажыл-ишти коммунистиг ёзубиле көөрүнүң үлегери болуп турар. Автотранспорт бүдүрүлгелеринде мурнакчыларның саны көвүдеп, ажылды ажыжидиринин депшилгелиг аргаларын ажыглап турар. Чолаачылар болгаш септекчилер москвачыларның эгелээшкинин ёзугаар иинтилел бүдүрүлгезинин ажыктыын бедидер, бо чылдың планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш көдүрлүүшкүнүг ажылдап турар. Бедиткен социалистиг хүлээлгелерни база иинти ажыглалдың транспортунуң коллективтери кол нургулайында чедиишкинниг күүсеткен.

Автотранспорт бүдүрүлгелеринде беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дугайында хүлээлгелерни тус-тус чолаачылар, бригадалар ап турар. Чижээ, № 1 АТБ-де РСФСРниң Дээди Совединиң депутады В. Н. Мякишевтин удуртканы бригаданың кежигүннери тоскү беш чылдың планын 4 чыл 4 ай дургузунда күүседирин шиитпирлээн. Оларның патриотчу эгелээшкинин өске-даа коллективтер деткип, арга-курлавырларын ажыглалын экижидиринің сорулгаларын салып турар.

Чүүк сөөртүлгезиниң хемчээлин көвүдедиринің болгаш экономиктиг көргүзүглерни экижидиринің талазы-биле транспорт организацияларында ажыглаттынмайн турар курлавырлар хөй. АТБ-лерде техниктиг хайгаарал болгаш ажыглал килдистиринің ажылчорудулгазын ам-даа сайзыраңгайжыдары чугула. Кайыдаа бүдүрүлгеде автомашинаның техника талазы-биле белениниң база ажылдаарынга белен машиналарны ажыглаарының коэффициентизи чавыс. Чүүк баазаларында чүдүрер, дужүрер ажылдар механизастаттынмаан. Ол ышкаш чүүктүг автомобильдерни шимчедиринин технологиязы үзүктелиишкин чок кылдыр шулуудаттынмаан. Неделяның ийи дыштанар хүннеринде чүүк сөөртүлгезиниң хемчээли эвээжеп турар. Бо четпестерни дарый чайладырын хемчеглерин алырын Тыва автотранспорт эргелелиниң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга идеткелчи эш Кошкер (эргелелдиң начальниги) болгаш санал берген эштер онзалап демдеглээн.

Бирги чартык чылдың чедиишкиннерин улам быжыглап, чыл планын хуусаа бетинде күүседиринче бүгү күштү мобилизастаарын хуралдын киржикчилери онзалап айыткан. Ийиги чартык чылда автотранспортту болгаш кижилерни көдээ ажыл-агыйже —сиген белеткелинче болгаш дүжүт ажаалдазынче хаара тудар. Ынчалза-даа чүк болгаш пассажир сөөртүлгезиниң хемчээли эвээжевес болгай.

Сорулга болза автотранспорттуң ажылын хүн бүрүнүң кичээнгейинге тургузары, чолаачылар болгаш септекчилер ортузунга масса-политиктиг, мобилизакчы, организастыг ажылды күштелдирери болур. Социалистиг чарыштың дээштиин бедидип, күш-ажылдың сагыыла-чурумун быжыглаарынга АТБ-лерде партия, профөвилел организацияларының ролюн улгаттырары чугула дээрзин хурал демдеглээн.

Демир-орук-биле Абаканда, Минусинскиде баазаларже экеп турар чүктүң эвээжээниден автотранспорттун анаа турар чоруун болдурбас херек. АТБ-лерде ажыглал килдизи, диспетчер албаны чүк ап болур черлерни баш удур тодарадып, Абазаже маршрутту планга киирер болза, эки. Хөмүр-даш-биле электростанцияларны, будүрүлге, албан черлерин амдыгаатан хандырып, оон сөөртүлгезин организастаары негеттинип турар.

Бо хүннерде республиканың ажылчы чоннары Тывага Улуску революциянын 50 чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш политиктиг улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

— Автотранспорт будүрүлгелериниге ол болуушкунга тураскаатказ социалистиг чарышты калбартыры, түс-түс кижилерниң бедиткен хүлээлгелерни алырын организастаары чугула, көскү агитациялыг болгаш идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин ажылчыннарны мобилизастаарынче ажыглаар херек—деп, СЭКП Тыва обкомунуң секретары В. И. Попов чугаазынга демдеглээн.

Пассажирлер хандырылгазының культуразын бедидериниң айтырыглариига база санал бергеннер доктааган. Автотранспортчу кадрлар белеткелин чогуур деңнелге тургузуп, будүрүлгеге өөредилге класстарын организастарын, шимчээр составты тускай чүк сөөртүрүнге таарыштыр специализастаары негеттинип турар. Бо айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээриниң хемчеглерин айыткан доктаалды активтиң хуралы хүлээп алган.

М. СМИРНОВА.

Кызыл туктуг колхозта

Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың баштайгы чылын организастыг эгелээш, бирги кварталда алган хүлээлгелерин СЭКП-ниң XXIV съездизининң ажыттынарының бетинде ажыр күүсеткеш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразынга шилчиир Кызыл тугун чаалаш алган турган. Ийиги кварталда колхозчу ишчилер тугун салбаан.

Чартык чылда күрүнеге 81 тонна эът садар хүлээлгезин 105,2 тонна, 21 тонна сүт дужаар планын 23,8 тонна кылдыр күүсеткен. Кыргылданы организастыг чоруткан. Күрүнеге 15 тонна дүк киирер хүлээлге 22,6 тонна кылдыр күүсеттинген.

Малдың баш санын өстүрер талазы-биле малчыннар эки көргүзүглерни чедип алган. Чартык чылда колхозтуң шөөр, бода малы болгаш чылгызы иинтизи-биле 28700 баш турары планнаттынган болза, ам 33555 баш болган. Малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр дээш кадарчыларның, мал ажылының тускай эртемниглериниң, механизаторларның күжениишкиннин күш-ажылы-биле бедик көргүзүг чедип алдынган.

Тудуг талазы-биле чамдык ажылдар база кылдынган. Бирээзинге-де дөрт өг-бүле чурттаар 2 бажыны, төлевилезбиле кылдынган 2 кажааны тудуп, ажыглалга киирген. Колхозчу тудугжулар чаа тудугларны кылбышаан, чурттагга бажыңнарының, кажаалардың, социал-культура талазы-биле тудугларның септелгезин кылып турар.

Бирги чартык чылдың түңнелинде мурнакчылар база ялерээн. Кадарчы О. Чирик төрүүр 100 хойга онааштыр 100 хураганны өстүрүп алган, хой бүрүзүнден 1,8 кг дүк кыргаан. О. Севек төрүүр 100 хойдан-на 98 хураганны камгалап алган, хой бүрүзүнден 1,87 кг дүк кыргын алган. Д. Хөөкүй-оол төрүүр 100 баш хойга онааштыр 95 хураган, бир хойдан 1,83 кг дүк алган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Ооржак Саар 100 хойдан 93 хураганны өстүрүп алган, бир хойга онааштыр 1,9 кг дүк кыргын алган.

Бода малда ажыл-ишчилер чартык чылда база эки ажылдаан. Төрүүр 100 иректен К. Артый 93, О. Намажык 80 бызаны камгалап алган. О. Көк, К. Амажаа болгаш өске-даа саанчылар чартык чылда инек бүрүзүнден хөй сүттү саап алганнар. Сүт саалдазы сөөлгү үеде көвүдээн, үшкү кварталда сүт бүдүреринің болгаш күрүнеге садарының планнары күүсеттинер.

СЭКП-ниң XXIV съездизининң төөгүлүг шиитпирлериниге сорук киргеп колхозчулар 1971 чылда алган хүлээлгелерин хуусааларында боттандырар дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Э. МОНГУШ.

Хакасияның уран чүүлүнүң неделязы

Акы-дуңма улустарның найыралы

Хакас улустуң «Жарки» ансамблиниң уран талантылыг ыраажыларының болгаш танцычыларының Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң төвү—Шеми суурга чеде бергени акы-дуңма тыва болгаш хакас совет улустарының шаг-шаандан бээр болгаш ам улам быжыгып турар улуг найыралының чырыткыланчак көргүзүү болган.

Бистиң республикавыстың уран чүүлге аң-не хандыкшылдыгларының бирээзи болур Шеми суурнуң совхозчу ажылчыларынга хакас өөрүп боттарынга уран чүүлдүң концерти-биле болгаш спортчу оюннары-биле байыр чедирип уткаан. Шеминиң саанчы, малчын болгаш механизатор оолдар, кыстары төрээн черин, ажыл-ижин алгап йөрээген ырларын ырлап, сыгыртып, хөөмейлеп турда, шынап-ла салымныг улус болду. Аныяк мөгелер шыңаа ширин диртиледир девип үнүп келирге, хакас өңнүктер диңмирежир адыш часкап турганнар. Олар көргүзүг санында-ла: «Четтирдивис!» деп кыйгы салып турганнар.

Хакас болгаш тыва оолдар, кыстар Борбак-Арыг шынаазынга каттыжып алган ырлаан, танцылаан турганын көөрге, айыраан шокар эң чараш чечектер ышкаш кылдыр сагындырып турду. Совет чурттуң хөй националдыг ажы-төлдериниң тура-соруктуу, омак-хөглүү бо-ла болгай деп чүве кижи бүрүзүнүң сагыжынга кирип келир турган.

Кежээкиниң 8 шак четкелекте-ле Шеминиң кодээ клувун кижилер чык долуп келген. Школачыларның холдарында чечектер.

Сцена ажыттынган. Адыш часкаашкыннары дыка үргүлчүлеп келген. «Большевик» совхозтуң партком секретары Т. Хертек, директор хүлээлгезин күүседип турар А. Шаалы эргим аалчыларынга чүректиң ханызындан акы-дуңманың изиг байырын Шеминиң чонунуң мурнундан чедирип, оларга чаагай күзээшкиннерни дамчыткан.

Хакас культура неделязының Тывада хүннериниң киржикчилериниң хакас бөлүүнүң удуртукчузу С. К. Добров ээзүг-ла акы-дуңманың чаңчыл болган найыралы-биле, чүректиң ханызындан өөрүшкү-хөглүг хүлээп ап турары дээш «Большевик» совхозтуң бүгү-ле ажыл-ишчилеринге изиг байырны чедирбишаан, хакас улустуң культуразын бедии-биле сонуурган, хүндүлеп турары дээш эң шынчы сеткил-биле өөрүп четтиргенин илергейлээн. База катап адыш часкаашкыннары. Улуг концерт эгелээн.

«Партия дугайында ыр», «Эргим Ленин», «Абаканның чалгыглары», «Калинушка», «Россия», «Хакас ыр», «Ак хадың» деп ырларны болгаш хакас улустуң кончуг көрүштүг, ханы утказыг танцыларын көрүкчүлер улуг сонуургал-биле уткаан. Ылаңгыя «Кезээде мээң-биле сен, авай», «Тыва кызы» болгаш «Ак-көк хемнерниң кижилери» деп тыва композиторларның ырларын Клара Сунчугашева биле Владимир Чаптыков олар күүседирге, көрүкчүлер диңмиттиг, үргүлчүлеңдиг адыш часкап, база катап ырлап бээрин дагын-дагын дилеп турганнар.

Улуг концерт доозулган. Найыралдың демдээ болган адыш часкаашкыннары, байыр чедиришкиннери үргүлчүлеп, пионерлер аалчыларга дириг чечектерни тудускан.

* * *

Акы-дуңма Хакас автономнуг областың «Жарки» ансамблиниң кижи көрүп ханмас солун концерти бурунгу хүн «Чыраа-Бажы» совхозка база болган. Чөөн-Хемчик районга хакас аалчыларның оюн көргүзүглери ооң-биле доозулган.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хойжу Мөңгүш Чола, Ленин орденниг, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, совхозтуң мурнакчы саанчызы Хомушку Бувискаал, ажыл-агыйның удуртукчулары, мурнакчылары бүгү-ле ажыл-ишчилер болгаш школачылар тыва черде келген хүндүлүг хакас аалчыларга изиг байырны чедирип, «база катап келиңер, кезээде өжиивис ажык» деп сеткилиниң ханызындан чугаалап турган.

Районнуң өске-даа черлеринге ышкаш, бо-даа совхозка аалчыларның концерти улуг чедиишкинниг эрткен.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Шынның» тускай корр.

ӨҢНҮКТЕРНИҢ БЕЛЭЭ

Хакас литератураның болгаш уран чүүлдүң хүннери бистиң республикага эртип турар хүннерде Абаканның М. Ю. Лермонтов аттыг театрының артистери бистиң көрүкчүлеривиске хакас чогаалчы М. Кильчичаковтуң «Өзүмнер» деп шиизин көрүкчүлерге бараалгаткан. Олар ону Улуг-Хем районнуң ажыл-ишчилеринге каш удаа көргүскеннер.

Шиизде РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Тодикованың, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи В. Чебодаеваның, артистер А. Щукин, Г. Саражаков, Е. Килижеков, И. Тогачакова, Г. Чанков, В. Спирина, Д. Килижеков, П. Астанаев, Н. Баинова, Д. Анжиганов, Л. Арыштаев, В. Ивандаев болгаш өскелерниң-даа бедик мергежилдиг ойнап турарын демдеглекседим.

Ийи дагның аразы чоок-даа болза, чоокшулашпас, ийи кижиниң аразы ырак-даа болза чоокшулажыр дээн ышкаш, акы-дуңма хакас өөрүвүс-биле уран чүүлүвүстү, Улуг-Хемниң суун үлежип ажылап, улуг чаагай күзелдеривисти үлежип турар-дыр бис. Шиини ап көөрге, колхоз тургузуунуң дайзыннарының бөлүглежип, Тыва, Хакасия, Алтайларны чаңгыс черге каткаш, Японияга кулдар кылдыр садар деп турарын чон «чер кулактыг» болгаш, билип каар.

Дайзыннар хора чедирер дээш, чонну социализм оруундан чайладыр дээш, мал-маган хораннаар, өрт үндүрер, өске-даа хораларны үүлгеткеш, оларны коммунистерниң, комсомолчуларның, колхозчуларның кылган үүлгедии кылдыр нүгүлдээрин-даа оралдажып турар. Ол күзеливис боттанганда аас-кежии бистен чайлавас, колхозтар эти бээрлер деп олар көрдап турар. Ыт чараазын чылгааш тотпас дээн ышкаш, ырым чок байларның хоп-нүгүлү чонга бүзүрел болбас кылдыр, партияның, комсомолдуң идепкейлиглериниң оруун чон әдере берген.

Ынчаарда чоң бүдүүлүк, шажынга чүдүүр, оларны чоннуң талазынче коллективтиң чаалап ап турарын шиичи эки бижээн, чон аңаа бүзүрээр. Театрның коллективиниң ажылында онзагай чүүл болза, хакас чоннуң ол үедеги аажы-чаңын, улустуң ыр аялгаларын шын дамчытканы болур. Олар ону социалистиг реализмниң негелделеринге дүүштүр, амыдыралга чоок кылдыр көргүскен.

Шии хакас дылда-даа болза, артистерниң мергежилдиг ойнап турарындан ону кижи билип аптар. Артист кижи «караа-биле дыңнаар, караа-биле харылаар» деп сцена дүрүмүн артистерниң хөй нуруузу, ынчангаш, шын сагып турары ол-дур.

М. Кильчичаковтуң «Хайыраканныг өзен» деп шиизин тыва дылга база үндүрүп турган болгай дээрзин айытпышаан, бистиң театрларывыстың харылзаазының 1946 чылдан бээр тургустунуп келгенин чугаалап көрейн. Ынчангаш дуржулга солчуру хакас болгаш тыва театрларның өзүлдезинге улуг ужур-дузалыг болуру чугаажок.

Эрткен чылын, тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң хүннери Хакасияга болуп турда, бистиң артистеривис боттарының талантызын хакас чонга база бараалгаткан болгай. Бо чылын бистиң өңнүктеривис аңаа харыы кылдыр биске чедип келгени улуг өөрүшкү болган. Келгеннерниң аразында чогаалчылар, чурукчулар, композиторлар база бар. Кижи чугаалажып таныжар, аът киштежип таныжар деп, тыва улуста чугаалажыр. Ооң-биле бир дөмей уран чүүлдүң дылы-биле бис чугаалажып турган, В. И. Ленинниң уран чүүл чоннуу болур деп мөңге сөстерин шынзыктырып турар хемчеглерни ап турарывыс бо-дур. Акы-дуңма улустарның найыралы ол-дур.

Хакасиядан аалдап келген өңнүктерге улуг чаагай, өндүр бедик чедиишкиннерлиг болурун күзеп, уран чүүл талазы-биле курлавырын улам байыдарынга оларга бүзүрелдиивисти илергейлеввишаан, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга хол-холдуувустан туттунчуп алгаш чедиишкинниг ажылдаар бис дээрзин маңаа бүзүредир бис.

И. КОМБУ,
хөгжүм-шии театрының директору.

Оларның аалчылары

Хакас улустуң чогаалчылары Николай Доможаков, Петр Трояков, Иван Костяков четвергте Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозтуң ажыл-агыйы-биле таныжып. Аксы-Барлык салбырының Культура бажыңының библиотеказының болгаш № 8 агитквартиразының ажылын улуг сонуургап көрүп, ону сонуургаан. Ооң соонда мурнакчы хойжу Сарыглар Бодагандайның өөнге аалдап чораан.

Кежээзинде аалчылар районнуң Культура бажыңынга суурнуң чурттакчылары-биле ужурашкан. Аңаа чогаалчылар эвилелиниң хакас салбырының харысалгалыг секретары П. Трояков биле Н. Доможаков хакас литература болгаш уран чүүлдүң хөгжүлдезиниң дугайын чугаалааш, боттарының шүлүктерин номчааннар. Дыңнакчылар аалчыларны улуг кичээңгей-биле дыңнап, оларның талантызын бедии-биле үнелеп, чылыы-биле уткааннар. Түңнелинде оларны база катап келирин чалааннар.

Т. ТАЛГАНЧИК.

ЧУРУКТА — Абаканның ырның болгаш танцының орус улусчу ансамблиниң дээре танцычылары инженер Василий Юдчиц болгаш музыка училищезинде башкы Светлана Тотова олар-дыр.

Аныяк аалчылар

Бөгүн ВЛКСМ Төп Комитединиң чорутканы-биле профтехөөредилгениң Свердловск хоорайда Культура бажыңының улустуң танцызының ансамбли бистиң республикага келир. Ансамбль Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудугларынга барып, бодунуң уран чүүлүн бараалгадыр сорулгалыг.

Улустуң танцызының ансамбли Аныяктарның бүгү делегей фестивальдарынга үш удаа киришкен болгаш ооң лауреады. Бо чазын Францияга барып, Париж Коммуназының 100 чыл оюнга тураскаатан байырлалга концертти база көргүзүп чораан. Ооң составында 37 аныяк танцычы бар.

Бирги концертти июль 26-да Кызылдың аныяктарынга көргүзер, ооң соонда июль 28—29 хүннеринде Ак-Довуракка, дараазында Чадаанага, а июль 31-де Хову-Аксынга баар.

ССРЭ-ниң УЛУСТАРЫНЫҢ СПАРТАКИАДАЗЫ

МОСКВА. ССРЭ-ниң улустарының V спартакиадазы.
ЧУРУКТА: узунун халыырынга тииләэннер (солагай талазындан): Леонид Баркавский (Украина)—7 метр 81 сантиметр—II чер; Игерь Тер-Ованесян (Москва)—7 метр 88 см—бирги чер; Валерий Подлужный (Украина)—7 метр 77 см—үшкү чер.
УН ДА-СИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чемпионнар болгаш рекордсменнер

ССРЭ-ниң улустарының бешки чайгы спартакиадазының 20-ги хүнүнде спорттуң 11 хевирлериниң талазы-биле маргылдаа болган. Ынчангаш ниити команда талазы-биле бирги чер дээш демисел улам-на чидиглепап кел чоруур. Ам Россия Федерациязының спортсменнери ниити-биле 1.071,5 санныг болуп, мурнап чоруп турар. Оларның соонда Украинаның болгаш Москваның спортчулары чыпшыр чедип кел чоруур. Ооң соонда Ленинградтың, Белоруссияның командалары.

Гимнастарның маргылдаазынга (херээженнер) делегейниң тулган чемпиону Людмила Турищева (Грозный) чүгле чеди дугаар черни алган. Гимнастика талазы-биле чурттуң шилиндек командазының чамдык сурагтыг киржикчилери Зинаида Воронина (РСФСР)—дөрткү, Лариса Петрик (Москва)—бешки черлерде.

Ынчаарга ССРЭ улустарының бешки чайгы спартакиадазының гимнастика талазы-биле (эр улустар) тиилекчилери Москваның командазы болган. Хууда бирги черни база-ла москвачы Михаил Воронин ээлээн...

...Ленинградтың Лесгафт аттыг күш-культура институдунуң студентизи 25 харлыг Александр Андрошкин халып турар кара адар талазы-биле спартакиаданың бирги черин алган: 191 катап дээскен.

Ол ышкаш төгерик кара боолаарының маргылдаазы база солун кылдыр эрткен. Баштайгы хүнде грузин адыгжы Тариел Жгенти тергиидеп турган. Ол 100 карага дээскен. Ынчалза-даа дөрт болгаш беш дугаар боолаашкынпарга ээлээн каш частырыгны кылган. Ынчангаш Киргизиядан келген адыгжы Владимир Андреев аңаа сан талазы-биле шуут чыпшыр чеде берген. Сөөлгү боолаашкынварга Владимир Андреев 197 санны алгаш, тиилекчи боон арткан...

...Июль 23-те Знаменский халыышкылар аттыг манежке хостуг хүреш талазы-биле мастерлер—чурттуң хөй удаа чемпиону грузин Заура Шекриладзе-биле украин спортсмен Николай Руснактың (52 килограмм чедир деңнигге) сегиржип алышкыны эгелээн дораан-на аңаа турган кижи бүрүзү дуржулгалыг грузин мөге мяан-ла тиилээр деп бодап турган. Ол—ооң мурнундагы ийи спартакиаданың тиилекчизи болгай. Ынчалза-даа 24 харлыг Руснак дээрге, база-ла эгелеп чоруур мөге эвес. Ол бир катап чурттуң бирги черин дээш маргылдаага киришкеш, хүлер медаль-биле база шаңнаткан. Ол Шекриладзе-биле ооң мурнунда үш удаа ужурашкаш, алдарлыг мөгеге ийи удаа октаткан болгаш бир катап хаймышкан турган.

Ооң ынчаар октаттырыышкын чораны ажыктыг-даа болган боор чадавас. Бо удаада Руснак баштайгы минуталардан эгелээш-ле хоочун мөгени чай-кыдыс чок халдаашкын-биле могадыптарын оралдашкан. Тос минуталарның бүгү дургузунда чаңгыс-даа катап көрүштүг октаашкын болбайн, ачыр-дачыр тудушкан-даа болза Руснактың хөй халдап, аргалар ажыглааны барымдаалааш, судьялар ону тиилээн кылдыр чарлаан...

...ЦСКА-ның Аар атлетика ордузунга келгеннер база-ла дыка солун маргылдааны көргеннер. Маңаа штангистерниң сегиржип алышкыны болган.

Көрүкчүлер аразынга делегей рекордсмени Карл Утсара (эктин кемдедип алган) хайгаарап орда-ла, 24 харлыг Павел Первушин ооң рекордундан 1 килограммны ажыр көдүргеш, чаа делегей рекордун тургускан. Козип-биле Первушинниң сөөлгү түңнели 355 килограммга четкен. Ынчаарга бирги аар деңнигге Юрий Козиңниң көдүргени (чаңгыс удаа) 204 килограммы делегей рекордту кылдыр санаттынган. Ол үш чүүл мергежилгелерге шуптузунга каттышкаш 567,5 кг. көдүргеш, база-ла делегей рекордун тургускаш, алдын медаль-биле шаңнаткан. Мөңгүн медальды Павел Первушин алган. Үшкү черни ССРЭ-ниң чемпиону чораан Юрий Яблоновский (Украина) ээлээн.

Бо маргылдааның түңнелдери дыка бедик эрткенин демдеглээр херек. Июль 23-ке чедир безин штангистер делегейниң тос, Европаның бир болгаш Бүгү-эвилелдиң ийи рекордтарын тургусканы ооң херечизи.

ССРЭ улустарының спартакиадазының парус спортунга ленинградчылар Б. Хабаров, В. Васильев болгаш РСФСР-ниң төлээлекчилери В. Потапов, Г. Белов, Ригадан келген Р. Бердаш, москвачы А. Балашов олар эки түңнелдерлиг мурнап чоруп турар...

...Львов чурттуг башкы, рапира-биле маргылдааның делегей чемпиону Василий Станкович ССРЭ улустарының спартакиадазының чемпиону атты база чаалап алган. Июль 23-те ол сес ужуражылгыкынарның чедизинге тиилээш, бирги черже үнген. Ийиги черни Владимир Денисов (РСФСР) болгаш үшкүзүн — Леонид Романов (Москва) олар алганнар.

(СЭТА).

Маргылдаа уламчылавышаан

Хол бөмбүүнге бирги чер дээш республика маргылдаазы Кызылдың Культура болгаш дыштанылга паргында спортчу чидиг демиселге эртип турар.

Маргылдааның үшкү хүнүнде Чөөн-Хемчик районнуң оолдар командазы Таңдының командазын удуп алза-даа, «Спартакка» 3:1 санга уттуруп алган. Динамочулар Тес-Хемчилерни 3:0 уткан. Эрзин биле Таңдының оюну 3:0 болуп, баштайгызының тиилелгези-биле доозулган. Ак-Довурак хоорайның командазы бай-тайгажыларны база-ла 3:0 удар аргалыг болган.

Ак-довуракчылар Барыын-Хемчиктиң шыырак командазын чиңгеи-биле удуп алгаш, бодунуң туружун улам быжыглаан. Бо бөлүкте түңнел оюннарга чедир оларның кол удурланыкчызы Улуг-Хем районнуң командазы болур.

Өске бөлүкте ойнап турар Эрзин биле Тес-Хем районнарының командаларының оюну чидиг демиселге эрткен. Олар дүштеки чапсар соонда дыңмыгай чайсташкын үезинде ойнаан. Баштайгызын эрзинчилер уткан. Ийиги оюнда Тес-Хемниң кол халдакчызы Арыш-оол Шагжалдың күштүг кагыглары эки түңнелдерни берип, санны деңнештирер арганы берген. Ужуражылганың түңнелин чүгле беш дугаар оюн шиитпирлээн. Маңаа эрзинчилер эрестиг ойнап, боттарының арга-дуржулгазының, артык күштүүн көргүскеш, 3:2 санга оюнну дооскан.

Херээженнер командаларындан Кызыл хоорайның «Спартак», Эрзин болгаш Ак-Довурактың командалары аштырыышкын чок ойнаан. Үшкү хүнге чедир аң эки ойнап турган командаларның бирээзи Улуг-Хем районнуң уруглар командазы эрзинчилер-биле ужуражы бергеш, дужуп бээр ужурга таваржыкан.

Түңнел оюннар чоокшулаан тудум ойнакчы бурунгу эрес-кашпагай, ойтуг-кажар, тывызык-сагыышыр, кичээңгейлиг ойнап, бодунуң командазының адын сыкпайн, шаңналдыг черлерже үндүрер дээш сөөлгү шиитпирлиг оюннарже бүгү-ле күжүн, арга-мергежилин мөөңнеп турар.

Т. САЛЧАК.

Телевидение

ИЮЛЬ 25-ТЕ

12.30—Сөөлгү медээлер. 12.35—Школачыларга, «Өлүм чок Маклай». Орус аян-чорукчу Миклухо-Маклайның төрүттүнгенинден бээр 125 чыл болганынга. 13.00—Дириг чуруктарлыг фильм. «Оператор Кыпс даштар чуртунда». 13.30—ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струевтиң чугаазы. 13.40—«Күзел болгаш хүлээлге». Садыг ажылдакчыларының хүнүнге тураскааткан дамчыдылга. 14.00—«Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 15.00—ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң Кол командылакчызының оралакчызы адмирал Г. П. Егоровтуң чугаазы. 15.10—«Чалгыглар кырында чаңгылапган ыры». Шериг далайжыларның ансамблиниң концерти. 16.10—Телешии. 17.30—Сөөлгү медээлер. 17.35—Эфирде — «Чалыы назын», «Меңээ эң-не экини күзе». Туристи ырыларның концерти. 18.00—«Кино аян-чорукчуларының клуву».

КЫЗЫЛДАН

19.00— «Өзүмнер». Хакасияның М. Лермонтов аттыг шии театрының көргүзүү.

МОСКВАДАН

20.25—Дамчыдылгалар программазы. 20.30—«Европа, байдал, чурттар, айтырыг». Дамчыдылганы А. Потапов чорудар. 21.00—А. П. Чехов—Рассказтар — Сценажыткан рассказтар: «Чажыт чөвүлекчи» болгаш «Кадын». 21.50—Дириг чуруктарлыг фильм. 22.05—«Кинопанорама». Делегейниң Москвада VII кинофестивалы. 23.05—00.00—ССРЭ-ниң улустарының V спартакиадазы. Спортчу гимнастика.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Пеппиниң узун угу» 10.00, 11.55, «Дайынчы Доластың ужуралдары» (1 болгаш 2-ги киноалар) 13.50, 17.10, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Май дүнези» 10.25, «Хамраа» (1 болгаш 2-ги кинолар) 12.05, 15.00, 17.55, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: Уругларга дириг чуруктар 9.20, «Константин Заслонов» 10.40, 12.40, «Арзылаң хадырынга белеткенип тур», 13, 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ивелик» 11.00, 13.00, «Уругну дилеңер» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Ак-көк согун» 11.00, 13.00, «Фанфан-Тюльпан» 15.00, 17.00, 19.00, «Ынакшыл делгерезин» (1 болгаш 2-ги кинолар) 21.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Чер тырттымыкынын ажып турган» 18.00, «Ыттавас минута» 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Хөл дүвүнде шыгжаг» 15.00, «Мазандаранның пары» 17.00, 21.00 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Капрон четкилер» 16.00, «Дүдүскектиг ховуда» 18.00, 20.00 шактарда.

ИЮЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Буруум чок болза, салывыт» 10.00, 11.55, 13.50, 15.45, 17.40, 19.35, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Арзылаң халырынче белеткенип тур» 15.00, 16.45, 18.30, 20.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хамраа» (1 болгаш 2-ги кинолар) 15.00, 18.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дидим кижиден ок коргар» 9.20, 11.15, «Уругну дилеңер» 13.10, 15.00, 17.00, 18.50, 20.50 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Бичии оол дээш хөй шүүдээзин» 11.30, «Дурьяжыгаш» 19.00, «Плющихада үш терек» 17.00, 21.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Интеграл» 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Амыдырал, ийет, болур» 19.00, 21.00 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Чечек болгаш даш» (1 болгаш 2-ги кинолар) 17.40, 20.40 шактарда.

Газ ажыглап турар хамаатыларның кичээнгейинге

Бир эвес газ агаар-биле холужар болза, частып болур айыылдыг дээрзин ыяк билип алыр херек.

Газ плитазын кыпсырының мурнунда ооң кывар черлериниң краннары шупту хаалгыг бе деп чүвени хынап база өрээлде газ чытталбайн турарын билип алгаш, ам ону кыпсыр херек.

Газты ажыглаарының мурнунда өрээлди агаарладыры аажок. Плитаның газын кыпсырда далажып чер-ле болбас. Баштай хып турар оттуг ыяшты газ кыпсыр үттүгештер аксынга аппарып туткан соонда ам ооң краныг ажыдар. Хып турган газ деңдески, эмин эрттир чалбыыштанбас болур ужурлуг. Бир эвес калбак дуптуг савынга суг изидип азы чем белеткээр дээр болза бедик салыглыг ожуктарны ажыглаар херек.

Газтың кывар черин болгаш плитаның бодун-даа үргүлчү арыг-шевер тургузар.

Газ плитазының духовказын ажыглаар дизиңерзе, ооң аскын мяан-ла ажыдар болгаш 2—3 минута иштинде газ кыпсыванйн, ооң иштин агаарладыңар. Баштай оттуг ыяшты кыпсып белеткеп алгаш, ооң соонда духовка иштинде үттүгештерге чедиргеш, кранны ажыдарын утпаңар. Газ кыпкан соонда духовканың газ үнүп, кывар үттүгештеринде от хып турар бе дээш хынап көрүңер.

Газтың кыварын үргүлчү хайгаарап туруңар!

Бир эвес газ хып турган, хенертен өже бээр болза, дораан кранны хаар ужурлуг. Ооң соонда бажың иштин ыяк агаарладып сепкереткеш, ам газты катап кыпсып көөр.

Газ-биле суг чылыдыкчызының агаар тыртар үдүн үргүлчү хынаарын утпаңар. Бир эвес ол үрелбээн болза, хып турар оттуг ыяштың чалбыышчыгажын бодунче киир тыртып турар болур. Бир эвес оттуг ыяш чалбыышчыгажы өшпес азы киир тыртпывас болза, агаар-ыш тыртар чер үрелик болганы ол. Ынчангаш колонканы кыпсып болбас.

Үстүнде дүрүмнерни херекке албайн барып болбас.

Бир эвес силерниң газтыг херекселдериңер үрелгеп азы чигзиниг болза, газ слесарын кыйгыртыры-биле 49—25 дугаарлыг телефонче долгаңар.

Бо бүгүнү ыяк билип алыр болзуңарза, бистиң хоорайга газ уржуундан ондактыг таварылгалар турбас ужурлуг.

«ТЫВА ГАЗ» ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ТЕХКАБИНЕДИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 41-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

ТЫВА АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1.). ТС—00352.